

národní
úložiště
šedé
literatury

Muzea v přírodě v České republice

Bryol, Radek; Dolák, Jan; Drápalová, Lenka; Koudelová, Jana; Langer, Jiří
2019

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-410266>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Licence Creative Commons Uveďte původ 4.0

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 17.04.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

MUZEA V PŘÍRODĚ V ČESKÉ REPUBLICĚ TEORETICKÁ A METODICKÁ VÝCHODISKA

Mgr. Radek Bryol
PhDr. Jan Dolák, PhD.
Mgr. Lenka Drápalová
PhDr. Jana Koudelová, PhD.
PhDr. Jiří Langer, CSc.

Metodické centrum pro muzea v přírodě

**Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace
Rožnov pod Radhoštěm
2019**

Výzkumná aktivita, na jejímž základě metodika vznikla: Dlouhodobá koncepce rozvoje výzkumné organizace Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace) na léta 2019 – 2023. Oblast: Muzea v přírodě, dílčí cíl: Analyzovat a aktualizovat obecné metodické přístupy k budování a provozování muzeí v přírodě v ČR; MK – S 9146/2018 OVV.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (DKRVO, MK000098604).

Oponovali:

PhDr. Karel Altman, CSc., Etnologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.

PhDr. Kamil Podroužek, Ph.D., Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, katedra historie

Uživatelé, pro které by měl být výsledek stanoven jako doporučený k využití v praxi:

Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace

Národní památkový ústav

Národní ústav lidové kultury ve Strážnici

Orgány státní správy

Muzea v přírodě v ČR ve správě různých zřizovatelů (viz příloha 2)

Soukromí vlastníci lokálních muzeí a památkových objektů (viz příloha 2)

v y d á v á

OSVĚDČENÍ

č. 194

o uznání uplatněné metodiky

v souladu s podmínkami „Metodiky hodnocení výzkumných organizací a hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací“

Název metodiky: *Muzea v přírodě v České republice. Teoretická a metodická východiska*

Autorský kolektiv: *Mgr. Radek Bryol, PhDr. Jan Dolák, PhD., Mgr. Lenka Drápalová, PhDr. Jana Koudelová, PhD., PhDr. Jiří Langer, CSc.*

Příjemce podpory, na jehož základě byla metodika vytvořena: *Národní muzeum v přírodě*

Dedikace: *Institucionální podpora na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2019*

Uživatelé metodiky v praxi:

- *Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace*
- *Národní památkový ústav*
- *Národní ústav lidové kultury ve Strážnici*
- *Orgány státní správy*
- *Muzea v přírodě v ČR ve správě různých zřizovatelů*
- *Soukromí vlastníci lokálních muzeí a památkových objektů*

V Praze dne 22. 1. 2020

.....
Ing. Martina Dvořáková
ředitelka Odboru výzkumu a vývoje

OBSAH

ÚVOD	6
1. Význam muzeí v přírodě, potřeba a cíle metodického textu	
2. Přehled legislativního rámce a specifík odborné činnosti a provozních aktivit muzeí v přírodě	
3. Charakteristika odborné a provozní činnosti muzeí v přírodě	
I. ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE	17
Muzeum v přírodě	
1. Muzejní expozice v přírodě	
2. Expoziční areál muzea v přírodě	
2.1. Objekt	
2.2. Expoziční objekt	
2.3. Soubor expozičních objektů	
2.4. Urbanistická skupina	
2.5. Skupina expozičních objektů	
2.6. Terénní prvek	
2.7. Zeleň	
2.8. Biologický prvek	
2.9. Sbírkový předmět	
2.10. Jiný expoziční prvek	
2.11. Provozní objekt, soubor provozních objektů	
3. Klasifikace expozičního objektu	
3.1. Originál expozičního objektu	
3.2. Transferovaný originál expozičního objektu	
3.3. Vědecká kopie úplná	
3.4. Vědecká kopie částečná	
3.5. Vědecká rekonstrukce úplná	
3.6. Vědecká rekonstrukce částečná	
3.7. Účelová kopie nebo rekonstrukce	
3.8. Kombinace postupů	
3.9. Uplatnění pravidel pro vytváření kopií a rekonstrukcí	
II. VÝCHODISKA PRO REALIZACI MUZEA V PŘÍRODĚ	23
1. Vytvoření koncepce muzea v přírodě	
2. Odborné vědecké podmínky pro realizaci	

3. Přírodní podmínky pro realizaci
4. Podmínky dostupnosti a provázanosti s regionem
5. Technické podmínky pro realizaci
6. Organizační podmínky pro realizaci
7. Přípravné fáze výstavby muzea v přírodě
8. Úkoly před vlastní výstavbou muzea v přírodě

III. PŘÍPRAVA A TVORBA EXPOZIC MUZEA V PŘÍRODĚ

28

1. Příprava a tvorba modelů expozic

- 1.1. Tvorba obecného modelu expozice
- 1.2. Tvorba teoretického modelu expozice
- 1.3. Tvorba expozičního modelu
- 1.4. Zásady pro tvorbu expozičního modelu
- 1.5. Uplatnění expozičního modelu
- 1.6. Částečné uplatnění expozičního modelu
- 1.7. Aktualizace a doplnění všech forem expozičního modelu

2. Typy expozic v muzeu v přírodě

- 2.1. Expozice způsobů života
- 2.2. Cyklická expozice
- 2.3. Stavebně – architektonická expozice
- 2.4. Minimalistická expozice
- 2.5. Konfrontační expozice
- 2.6. Tematická expozice výstavního typu
- 2.7. Emotivní expozice
- 2.8. Kombinovaná expozice

3. Proces doplňování a ožívování expozic

- 3.1. Statické doplnění expozice
- 3.2. Dynamické doplnění expozice
- 3.3. Oživení expozice

IV. ODBORNÁ A PROVOZNÍ ČINNOST MUZEA V PŘÍRODĚ

32

1. Odborná činnost muzea v přírodě

- 1.1. Tezaurační činnost
- 1.2. Vědeckovýzkumná činnost
- 1.3. Prezentační činnost
- 1.4. Vzdělávací činnost

2. Sbírkotvorná činnost muzeí v přírodě

- 2.1. Systém sbírkových souborů muzea v přírodě
- 2.2. Evidence sbírkových souborů a jednotlivin
- 2.3. Odborná dokumentace
- 2.4. Využití sbírkových souborů a jednotlivin v muzeu v přírodě

3. Informační systémy muzea v přírodě

- 3.1. Interní systém informací
- 3.2. Prezentační systém informací

4. Provozní činnost muzea v přírodě

- 4.1. Údržbová činnost
- 4.2. Zabezpečovací činnost
- 4.3. Služby návštěvníkům
- 4.4. Propagační činnost

ZÁVĚR **39**

LITERATURA **39**

- 1. Použitá literatura a prameny**
- 2. Výběrová bibliografie literatury o muzeích v přírodě**

PŘÍLOHY **45**

- 1. Pasportizace expozičních objektů**
- 2. Muzea v přírodě, památky a objekty charakteru muzea v přírodě v ČR**

ÚVOD

1. VÝZNAM MUZEÍ V PŘÍRODĚ, POTŘEBA A CÍLE METODICKÉHO TEXTU

První muzea v přírodě v evropských zemích vznikala již v posledních desetiletích 19. století, aby zachránila historické stavby charakteristické pro určité regiony. V České republice má tato forma paměťové instituce rovněž bezmála stoletou tradici. V našich zemích pracuje celá řada institucí a subjektů, které mají expozice s charakterem muzea v přírodě, proto není možné je jako významného nositele kultury opomíjet.

Dobře známá jsou velká muzea v přírodě v různých částech ČR. Určité soubory památek jsou chráněné na původním místě a jejich expozice jsou zpřístupněné návštěvníkům.¹ K takovým celkům mohou být transferovány nebo rekonstruovány další stavby k dotvoření charakteristického urbanismu.² Do některých areálů jsou přeneseny všechny stavby a urbanismus nově vytvořen.³ Velmi rozšířenou alternativou muzea v přírodě je historický objekt in situ, u kterého je s různou mírou úspěchu možné představit alespoň základní znaky původního okolí.⁴ Specifickým typem muzeí jsou technické památky a zvláště v poslední době vznikající četné *archeoskanzeny*.⁵ Charakteristickým jevem u všech jmenovaných institucí je různá míra snahy o rekonstrukci nebo udržení historického prostředí.

Za uplynulý čas se z muzeí v přírodě v Evropě staly moderní kulturní instituce. Důležitý význam mají ve spektru paměťových institucí i muzea v přírodě v ČR, která tezaurují bohaté sbírkové fondy, čímž spolu se svou ostatní činností aktivně přispívají k naplňování Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice.⁶ Zástupci českých muzeí v přírodě se pravidelně účastní mezinárodního dění zejména na platformách ICOM (International Council of Museums – Mezinárodní rada muzeí) a AEOM (Association of European Open Air Museums – Asociace evropských muzeí v přírodě).

Právě komplexnost prezentovaných jevů je nesporně hlavním rozdílem a předností muzeí v přírodě ve srovnání s kamennými muzei, jejichž inscenovaný *selský kout* zpravidla

¹ Soubor lidové architektury Rymice, Národopisné muzeum Slánska v Třebízi aj.

² Národní muzeum v přírodě – jeho složky Muzeum v přírodě Vysočina a Muzeum v přírodě Zubrnice aj.

³ Národní muzeum v přírodě – jeho organizační složka Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici, Muzeum lidových staveb v Kouřimi, Muzeum vesnických staveb středního Povltaví Vysoký Chlumeč aj.

⁴ Národní muzeum v přírodě – jeho organizační složka Hanácké muzeum v přírodě Příkazy, Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova, Boučkův statek Malá Skála, Kotulova dřevěnka v Havířově Bludovicích, Mikuláštkovo fojství v Jasenné, Vodní mlýn Wesselsky v Loučkách u Oder aj.

⁵ Archeologický skanzen Březno u Loun, Archeopark Chotěbuz, Archeoskanzen Modrá, Středověký skanzen Řepora aj.

⁶ *Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice v letech 2015 až 2020*. [Koncepční dokument zpracovaný Ministerstvem kultury]. [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-rozvoje-muzejnictvi-v-ceske-republice-1594.html>, cit. 25. 5. 2019.

nenahradí *světnici* muzea v přírodě s jejím širokým prezentačním kontextem. Hospodářské stavby i zemědělské pozemky mohou být oživeny zvířaty, rozšířené bývá pěstování tradičních plodin. Zobrazení každodennosti nebo naopak významných příležitostí během roku a lidského života i souvisejících rozličných lidských činností je efektním prostředkem edukace i probuzení prožitku u návštěvníka a zároveň důležitou formou udržování nehmotného kulturního dědictví ve smyslu dlouhodobého naplňování Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR.⁷ K neopomenutelným úkolům muzeí v přírodě patří utváření lokální, regionální i národní identity. Muzea v přírodě plní i úlohu jako významné atraktivita cestovního ruchu⁸ a přináší určitou formu relaxace.

Komplexnost zobrazovaných historických komponentů, která je hlavní předností a přínosem v prezentaci muzeí v přírodě však na druhou stranu přináší celou řadu provozních problémů i problematické naplňování legislativy, která takovou formu paměťových institucí nedefinuje.

Potřeba metodického textu pro muzea v přírodě

První metodické postupy pro formování aktivit muzeí v přírodě byly specifikovány odbornými pracovníky československých muzeí v přírodě po četných diskuzích a v průběhu cyklu čtyř seminářů tematicky zaměřených na jednotlivé části tvorby expozic v přírodě v letech 1977–1980. Zásady, na kterých se kolegium společně dohodlo, vyšly tiskem v roce 1981 v Rožnově pod Radhoštěm v redakci PhDr. Jiřího Langra, CSc. pod názvem *Národopisná muzea v přírodě – teoretická a metodická východiska k realizaci* (dále *Zásady z roku 1981*).⁹ Tento materiál se stal závazným dokumentem pro státní správu s vědomím tehdejšího Ministerstva kultury ČSR především pro odbory kultury Krajských národních výborů a podle něho se dále budovala muzea v přírodě i v České republice. K vytvoření uvedených zásad vedla absence zakotvení existence muzeí v přírodě v tehdejších zákonech – Zákon o muzeích a galeriích a Zákon o památkové péči – jejichž naplňování při aktivitách muzeí v přírodě vedlo k protichůdným postupům. Jeden zákon vedl k vytváření expozice v přírodě přenesením vědecky prozkoumaných nevhodnějších staveb a rekonstruováním jejich přírodního a společenského prostředí a druhý však tyto stavby pojímal do státního

⁷ *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na období 2016–2020*. [Konceptní dokument zpracovaný Ministerstvem kultury]. [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-ucinnejsi-pece-o-tradicni-lidovou-kulturu-v-ceske-republiky-na-leta-2016-az-2020-1108.html>, cit. 25. 5. 2019; *Muzea v přírodě slouží jako přirozené prostředí pro prezentaci nehmotné kultury – zejména rukodělné výroby a také aktivit folklorního hnutí*.

⁸ *Návštěvnost muzeí a galerií v krajích ČR v roce 2013–2015*. Praha: Nipos; *Návštěvnost památek v krajích ČR v roce 2013–2015*. Praha: Nipos.

⁹ LANGER, Jirí (ed.). *Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.

seznamu a nedovoloval měnit jejich původní místo i v případě, že se jejich prostředí měnilo, a to původní, *tradiční* se v muzeích rekonstruovalo na základě archivních pramenů. Pokud stavbám hrozil zánik a přenesení bylo povoleno, pak se nesměla měnit jejich hmota, i když již nebyla původní ani v architektonických prvcích.

Po založení Asociace muzeí a galerií České republiky (dále AMG) byla příležitost s uvedenými problémy pomoci Ministerstvu kultury ČR (dále MK) a vytvořit nový funkčnější zákon o sbírkotvorné činnosti muzeí. AMG pro tento účel ustavila legislativní komisi, jíž byl PhDr. Jiří Langer, CSc. členem, a která za předsednictví PhDr. Františka Šebka (tehdejšího ředitele krajského muzea v Pardubicích) a za konzultací PhDr. Františka Skřivánka z MK přijala ve svém návrhu také formulaci o postavení a funkcích muzeí v přírodě. Návrh komise však nebyl přijat a pro označení pojmu společného všem předmětům sbírek (movitým i nemovitým) byl schválen termín *věc*. Proti námitkám bylo sděleno, že i *sbírkové objekty muzeí v přírodě* jsou *věcmi* (stávají se jimi i přenesené stavby), a že znění návrhu zákona je neměnné. Termín *věc* se stal pojmem i ve znění inovovaného Zákona č. 20/1987 Sb. (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.) o státní památkové péči. Muzejní zákon vešel v platnost pod č. 122 až v roce 2000 s názvem *Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy*. V něm i v metodických pokynech z něho vycházejících je sbírka muzejní povahy specifikována souborem sbírkových předmětů shromážděných lidskou činností podle § 2 (1) s tím, že sbírkovým předmětem (2) je *věc movitá nebo nemovitost nebo soubor těchto věcí*.

Sbírkový objekt muzea v přírodě však není výlučně ani věcí movitou a ani nemovitou, neboť opustil povahu nemovitosti opuštěním příslušné parcely, demontováním a uložením jeho movitých součástí, které byly zpravidla doplněny dalšími prvky a po různě dlouhé době sestaveny znovu, aby se staly dočasnou nemovitostí, neboť i v expozičním areálu se stává, že musejí být znovu přeneseny. Tyto okolnosti ale žádný zákon nevyjadřuje.

Pojem *věc* pro expoziční objekt nelze ztotožnit s pojmem *stavba* podle stavebního zákona č. 183/2006, který má sice definici dostatečně širokou, ale nesouvisí s podstatnými znaky takového muzejního objektu (pokud je považován za nemovitou věc), protože neplní funkci stavby, ale funkci sbírkového objektu a navíc je věcí, která dokládá významné kulturní hodnoty podle § 2(1) památkového zákona.

Ředitel Valašského muzea v přírodě Ing. Jindřich Ondruš se nedlouho po svém nástupu do funkce v září 2012 seznámil se stále platným pověřením muzea metodickou funkcí pro muzea v přírodě ČR. Dne 13. 5. 2013 svolal do Hlinska v Čechách pracovní seminář za účelem vyjasnění potřeb metodické pomoci ostatním muzeím. Semináře se zúčastnili kompetentní

pracovníci MK ČR, vedoucí pracovníci i starší budovatelé osmi muzeí v přírodě ČR a tři zástupkyně slovenských muzeí v přírodě jako pozorovatelé.¹⁰ Po rámcovém vyjasnění sporných otázek a přehledu dosavadních řešení v diskusi vystoupila většina zúčastněných pracovníků muzeí v přírodě a všichni velmi kladně hodnotili *Zásady z roku 1981*, které Valašské muzeum v přírodě vřadilo do doprovodných materiálů. Kladně se k nim vyjádřila i vedoucí Odboru ochrany movitého kulturního dědictví PhDr. Magda Junková. Pracovníci muzeí považovali za hlavní nedostatek nynější praxe nemožnost dalšího budování expozic v přírodě pro nutné akceptování stavebního zákona. Závěrem semináře bylo potvrzení důležitosti obnovení Metodického centra pro muzea v přírodě při Valašském muzeu v přírodě a potřeba aktualizace *Zásad z roku 1981*.

Pracoviště Metodického centra bylo zařazeno do organizační struktury Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (následně Národního muzea v přírodě) a stalo se odbornou platformou pro spolupráci muzeí v přírodě a institucí podobného charakteru v České republice. Centrum vyvíjí odborné aktivity – vzdělávací, výzkumnou, publikační a také organizační činnost ve sféře muzejnictví v přírodě. Snaží se tak přispívat ke zkvalitnění ochrany, prezentace a interpretace statků kulturního dědictví. Metodické centrum pro muzea v přírodě se tak ve struktuře metodických center v gesci Ministerstva kultury zaměřuje na velmi rozsáhlý a specifický segment paměťových institucí charakteru muzeí v přírodě. V těchto institucích se setkávají přístupy jak klasických muzeí, tak památkové péče a řady dalších oborů. Tato interdisciplinarita v ideálním výsledku přispívá k poučené prezentaci komplexního prostředí v muzeích v přírodě i udržování památkového a sbírkového fondu.

Významným faktem je reflektování pozice muzeí v přírodě v systému českého muzejnictví v rámci *Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice v letech 2015 až 2020*, kde jsou v samostatné kapitole 3.2.10. *Muzea v přírodě* stanoveny výchozí aktivity pro zlepšení současného stavu v oboru muzejnictví v přírodě: *Konference o poslání a budoucnosti muzeí v přírodě a příprava koncepce a Zefektivnění správy a organizace státních muzeí v přírodě v působnosti Ministerstva kultury*.

Obě aktivity byly završeny v roce 2018. Konference opět oživila živou diskusi nad problematikou muzeí v přírodě v interním prostředí těchto institucí s důležitými přesahy.

¹⁰ Závěry jsou publikovány v časopise *Museum vivum*. 2013, IX.

Poznatky a závěry vzešlé ze setkání předních zástupců nejen z oblasti muzeí v přírodě jsou shrnuty do publikace *Muzea v přírodě. Jedinečná cesta muzejnictví*.¹¹

Zřízením Národního muzea v přírodě na konci roku 2018 byl splněn i druhý zadaný úkol. Tímto aktem vyvrcholil dlouholetý a náročný proces hledání efektivní podoby správy a organizace vybraných muzeí v přírodě fungujících ve správě dvou různých odborů Ministerstva kultury České republiky. Pracovní skupina složená z významných zástupců Ministerstva kultury, Národního památkového ústavu, Valašského muzea v přírodě a ředitelů příslušných muzeí (Soubor lidové architektury Zubrnice, Soubor lidových staveb Vysočina a soubor staveb lidové architektury v Příkazích) vypracovala koncepční materiál pro vytvoření nové instituce sdružující čtyři muzea v přírodě. Proces sloučení se stal výchozím krokem pro další etapu postupného sblížování všech sfér odborných, provozních, ekonomických a rozvojových činností do jednotného celku a následného vytvoření muzea, které bude zastřešující institucí pro naplňování poslání a všestranného řešení problematiky oboru muzejnictví v přírodě.

Po řadě pozitivních kroků ve sféře muzejnictví v přírodě včetně intervencí přímo ze strany Ministerstva kultury muzea v přírodě stojí stále v podobné situaci legislativního ignorování jejich existence, přestože tato forma muzeí přináší celou řadu kladných činitelů do kulturního prostředí naší země a je jeho neodmyslitelnou součástí. Níže uvedené texty dále vycházejí z dosavadních zkušeností budování muzeí v přírodě v České a Slovenské republice a z poznávání této problematiky v dalších 113 evropských muzeích v přírodě.¹²

Cíle metodického textu

Z dosavadní praxe muzeí v přírodě v České republice vyplývá potřeba metodických zásad pro činnost těchto institucí. Metodický text si klade následující cíle:

- definovat muzea v přírodě jako specifickou oblast kulturních institucí v České republice
- definovat muzeum v přírodě včetně všech jeho základních komponentů
- definovat základní kulturní hodnoty, které muzeum v přírodě uchovává a prezentuje
- popsat a kriticky zhodnotit základní postupy důležité k přípravě, vzniku, vlastní činnosti a provozu muzeí v přírodě
- upozornit na četná specifika, která se v muzeích v přírodě vyskytují

¹¹ KUMINKOVA, Eva (ed.). *Muzea v přírodě. Jedinečná cesta muzejnictví*. Rožnov pod Radhoštěm: Národní muzeum v přírodě, 2019.

¹² LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005.

2. PŘEHLED LEGISLATIVNÍHO RÁMCE A SPECIFIK ODBORNÉ ČINNOSTI A PROVOZNÍCH AKTIVIT MUZEÍ V PŘÍRODĚ

Z jednání a diskusí na platformě Metodického centra pro muzea v přírodě a Českého svazu muzeí v přírodě, zapsaného spolku vyplývají následující hlavní nedostatky současného legislativního stavu.

Pokud výklad Zákona č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy nebude mít obsahovat právně platnou směrnici, která by formulovala specifikaci předmětu ochrany hmotného kulturního dědictví v muzeích v přírodě prostřednictvím expozičních objektů a jiných prvků a definovala odlišnosti koncepčního účelu rekonstrukce historického životního prostředí, nebude možné pokračovat v legální a efektivní činnosti muzeí v přírodě v České republice.

Expoziční objekty

Expoziční objekt muzea v přírodě se liší od pojmu *stavba* tím, že nese historické kulturní hodnoty a v muzeu plní významnou poznávací úlohu. Od poloviny 18. století byla vytvářena protipožární legislativa a od začátku 19. století stavební legislativa, aby odstranila některé nebezpečné nebo nežádoucí, avšak tradiční prvky staveb. Oba druhy zákonů se vztahovaly k užívání dřevěných objektů, zejména jejich topenišť, určených k trvalému obývání nebo jejich využívání k trvalým i dočasným výrobním činnostem. Tento účel ale expoziční objekty nemají, a proto působení stavebního zákona na jejich výstavbu není funkční. Právě naopak je velmi destruktivní, protože znemožňuje dodržet některé charakteristické detaily a vytvářet historický urbanismus v soustředěných dvorech a uzavřených sídlech předpisováním protipožárních vzdáleností. Změna urbanismu by způsobila ztrátu mnoha kulturních jevů nutných k muzejní prezentaci (např., sídelní situaci venkova, hospodaření ve dvoře, funkční smysl architektury měst) a nemožnost pravdivě prezentovat historické činnosti v expozičním areálu včetně příslušné historické formy urbanismu.

Jedním z důvodů zakládání muzeí v přírodě v Evropě byl právě postupný zánik kulturně hodnotných objektů tradičního stavitelství, a to v důsledku působení státní legislativy. Proto tyto objekty nemohou plnit nároky platných stavebních zákonů již od 18. století. Je zcela pochopitelné, že při budování kopií a rekonstrukcí historických expozičních objektů nelze dodržovat současné dimenze okenních a dveřních otvorů, výšky místností normované již v 19. století, ani používat netradiční způsoby nárožního vázání trámů a další detaily.

Expoziční objekt muzea v přírodě by se měl stát autonomním termínem podle Zákona č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy nezávislým na termínu *stavba* ve smyslu Zákona č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) pro jeho odlišné technické vlastnosti, odlišnou funkci i odlišný způsob ochrany. Podle této metodiky se jedná i o prezentaci historických činností v muzeích v přírodě, a s tím by měly být spojeny i metody tvorby a prezentace hmotných i kulturních hodnot expozičních objektů.

To však musí být potvrzeno právním normativem na základě mezirezortního jednání. Z uvedeného je zřejmé, že legislativa v oblasti kultury, vytvořená v posledních desetiletích, opět nevzala v úvahu činnost u nás existujících muzeí v přírodě a jejich sbírek expozičních objektů, protože její široké neadresné formulace se nevztahují na zvláštnosti praxe ve všech odvětvích resortu kultury.

Aplikace podmínek protipožární ochrany (netradiční odstup staveb, opatření při využívání historických topenišť a komínových systémů apod.) vyžaduje uplatnění alternativních řešení, která v optimálním případě vznikají na základě průběžně publikovaných metodických materiálů a katalogů tradičních technických detailů staveb s návrhem postupů na základě zjištění vědy a výzkumu či oborů zkušebnictví či soudněznalecké praxe.

Specifický provoz a prezentace sbírkových předmětů

Celá oblast práce se sbírkovými předměty a sbírkovými (převážně expozičními) objekty muzeí v přírodě se liší od způsobů teaurace a prezentace v *kamenných* muzeích. Specifické je celoroční umístění exponátů v prostředí závislém na atmosférických změnách klimatu (v nevytápěných expozičních objektech, nebo v exteriérových expozicích). Variabilní materiálová skladba sbírkových předmětů – dřevo, textil, kov, keramik, sklo, papír, kůže atd. vyžaduje rozmanitou kvalitu muzejní péče. V kamenných muzeích se pohyb předmětů děje v prostředí muzejních budov, ve kterých je možné vytvářet optimální klimatické prostředí jak v depozitářích, tak ve výstavních místnostech.

Hledisko muzeí v přírodě vyžaduje také prezentaci historických způsobů údržby roubených staveb. Jedná se např. o výměnu staticky nefunkčních trámů ve srubu (zaviněných zanedbáním jejich údržby nebo přirozenou ztrátou statické funkce v závislosti na čase) a jiných historických činností spojených s tradiční údržbou expozičního objektu. Pokud se k takovému činu přistupuje, je nevyhnutelné zachovat ve sbírce stavebních prvků vyňatý hodnotný trám a náležitě ho konzervačně ošetřit jako kterýkoliv jiný muzejní sbírkový předmět.

Financování výstavby expozičních objektů

Naprostá většina muzeí v přírodě nedisponuje vlastními stavebními a řemeslnými silami. Při potřebě výstavby expozičních objektů a areálů vyžadují grantové tituly zpravidla výběr externích dodavatelů stavebních prací či projektantů, které je podle Zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek nutné zajistit metodou výběrového řízení. Tím se znemožňuje muzeím v přírodě budovat, udržovat či vybírat osvědčené skupiny odborníků v historických formách řemesel s následným dozorem a korekcemi ze strany muzejních tvůrců expozice v přírodě.¹³ Do výběrových řízení mohou vstupovat jenom projektanti a dodavatelé, kteří podléhají nárokům stavebního zákona (č. 183/2006 Sb). Důležitým kritériem výběru bývá také cena.

Účel muzeí v přírodě vyžaduje dvojí projektování. Stavebnímu projektu musí předcházet formulování muzejních odborných nároků na formu staveb včetně všech detailů, které by podmínily správnou tvorbu projektu sbírkového objektu pro muzejní účely a současně i správnou realizaci dodavatelskou firmou, avšak se stálým autorským dozorem muzejního pracovníka či periodickými kontrolami skupinou odborných pracovníků, a to jak stavařů, tak etnologů. Jak projektant, tak externí dodavatelé jsou ale závislí na dodržování stavebního zákona a předpisů z něho vycházejících, ty ale mnohdy odporují konečnému cíli – vytvoření vědecké rekonstrukce původní stavby a sídla.

Tato úskalí jsou stupňována v případě využití grantových a dotačních programů, které stanovují krátké lhůty pro realizaci expozičních objektů, což se negativně odráží na kvalitě provedení staveb.

Kompromisním řešením je precizní nadefinování kritérií výběrového řízení ze strany zadavatele – muzea v přírodě (prokazatelné dostatečné reference dodavatele, účast pracovníků s referencemi přímo na konkrétní stavbě, dále např. etnologicko-historické požadavky a zákonitosti projektu atd.) včetně efektivního kontrolního mechanismu při realizaci. Nadefinování kritérií a zvláště jejich plnění je však velmi obtížné.

Rekonstrukce prostředí a oživovací aktivity

V počátcích výstavby muzeí v přírodě po 2. světové válce dominovaly koncepce památkové péče před muzejními zájmy. Proto i název těchto zařízení zněl: *muzeum lidových staveb* a nejčastěji se používalo označení *skanzen*. Bylo matoucí, protože se používalo v tehdejších

¹³ *Dosavadní praxe vytváření expozičních objektů, jejichž výstavba byla finančně podpořena například z tzv. norských grantů na začátku 21. století ukázala nedostatky systému. Výsledkem jsou viditelné odchylky od tehdejších přípravných prací odborných pracovníků (např. odlišné nárožní spoje, odlišné typy a počet stěnových trámů apod.).*

Československu a v Polsku, v jiných zemích Evropy byl termín užíván pouze ve smyslu názvu švédského muzea v přírodě *Skansen* ve Stockholmu. Název *Muzeum lidových staveb* charakterizoval záchranný účel pro jednotlivosti, teoretické úvahy se zabývaly jen regionálními typologiemi staveb a tím se řídilo i osazování přenesených objektů bez odborných nároků na jejich vzájemné vztahy se sídelním a přírodním prostředím. Urbanismus takových areálů se řešil parkovým způsobem.¹⁴

Stejně nároky jako na expoziční objekt jsou kladeny na prvky *rekonstrukce historické krajiny* expozičního areálu výkladem pojmů dle oddílu *Zeleň*, podobně jak je to běžné v některých zahraničních muzeích v přírodě, jejichž charakter areálu je podobný mnohým muzeím v přírodě v ČR.¹⁵ Stejně tak k prezentaci muzeí náleží agroexpoze s chovem dobytka. Mnohé činnosti jsou prezentovány na programech (ukázky řemesel, zvykosloví, způsobů hospodaření atd.) a ze strany muzeí v přírodě je zpravidla kladen důraz na zapojení návštěvníka do těchto činností. Mezi těmito aktivitami je velmi žádoucí, ale zároveň problematická, zejména prezentace gastronomie, kdy jsou pro přiblížení tradiční stravy návštěvníkům nabízeny ochutnávky připravené dobovým způsobem na původním topeništi původními způsoby.

Jako prostor pro ustájení hospodářských zvířat v muzeích v přírodě je metodikou doporučeno budování účelových kopií s vytvořením legislativně předepsaného zázemí pro chov, avšak se zachováním vnější podoby historického objektu. Problematický následně zůstává především nesoulad některých stavebních prvků, jako velikost vstupních a především okenních otvorů stavby se zákonem č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání.

¹⁴ První nároky na řešení krajiny a na rekonstrukci znaků historického životního prostředí se třibily během přípravy Zastavovací studie a Etnograficko-historické studie Múzea oravskej dediny v roce 1967 a Múzea liptovskej dediny v roce 1970. Zkoumal se urbanismus sídel všech vesnic regionu, jejich vztahy k vodním tokům a ke svahovitosti terénu a postupně se dospělo k analýzám a projektování změn zeleně, a to od stromových porostů, solitérů, křovin apod. až po byliny, skladba plodin poliček a zahrádek, úpravy terénu, hrazení a úpravy vodotečí včetně mlýnských náhonů, tůní, anebo močidel lnu. Ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm měl ředitel Ing. Jan Rudolf Bečák na konci 60. let také promyšlené využití krajinných prvků terénu na Stráni pro rekonstrukci sídelních útvarů z Valašska, Těšínska a Kopanic, ale vynucený odchod z funkce ředitele v roce 1972 mu už neumožnil je realizovat ani na úrovni přípravných dokumentů, dokonce nestihl své názory vyjádřit ani písemně. Ovlivnil pouze řešení miloňovského zárubku, pastevního areálu stániska, tzv. Mališovy kuly z Lužné a umístění fojtství z Lidečka. Usiloval o přijetí odborníka-pomologa z Vysoké školy zemědělské v Brně, to se mu podařilo v osobě Ing. Václava Tetery. Ten na základě terénních výzkumů do sídelního areálu vnášel jak ekotypy ovocných dřevin, tak obilnin (např. proso, křibici, gengel aj.) i plevelů (např. koukol). Další práce po r. 1972 pod vedením muzea ředitelem PhDr. Jaroslavem Štikou se soustředily na vypracování základní směrnice tzv. rámcového libreta (1974) pro budování všech stránek moderního muzea v přírodě. Souviselo to tehdy s rychlým zvyšováním návštěvnosti. Rámcové libreto bylo systémovým řešením všech funkčních stránek muzea včetně vztahu ke dvěma základním typům krajiny Severozápadních Karpat (mohutné lesní masivy Beskyd na jedné straně a na druhé straně drobně členité a více odlesněné pasekářské areály Vsetínských vrchů a Javorníků), mezi kterými areál muzea leží.

¹⁵ např. ve Franckém muzeu v Bad Windsheim, švýcarském Ballenbergu, dánském muzeu Lyngby v Kodani či švédském Skansenu a v mnohých dalších muzeích v přírodě.

3. CHARAKTERISTIKA ODBORNÉ A PROVOZNÍ ČINNOSTI MUZEÍ V PŘÍRODĚ

Péče o sbírky

Každé muzeum v přírodě, které pracuje s historickou architekturou a její interiéry potřebuje vybavit nejrůznějšími předměty, řeší problémy s konzervačním ošetřováním předmětů tak, aby se destrukční procesy (především činnost dřevokazného hmyzu, hub a plísní) dále nerozšiřovaly a za nepřetržitého sledování byly neustále likvidovány. Kromě ohrožení dřeva není možné opomíjet koroze kovů, exfoliaci skla a glazury nebo plísně na papíře a usních, degradaci textilu atd. Naléhavost ošetření se musí řídit podle aktuálního stavu sbírkového předmětu.¹⁶

Evidence sbírkových předmětů

Sbírky v muzeích v přírodě vyžadují z důvodu potřeby vybavení objektů vysoké počty předmětů stejného druhu. Charakteristický je komplikovaný pohyb mezi konzervátorskou dílnou, depozitáři a expozicemi i jejich využití pro demonstrování určitých činností. Proto musí být kladeny značné nároky na evidenci sbírkového fondu a jeho aktuální uložení.

Při evidenci specifických předmětů a stavebních prvků je nutné využívat jednotné terminologie. Rovněž je nezbytné zjišťování regionálních a lokálních názvů.¹⁷

Interdisciplinarita odborné činnosti

Neopomenutelným přístupem v muzeích v přírodě je interdisciplinární nazírání na dokumentovanou, uchovávanou a prezentovanou skutečnost, resp. nejen komplexní využití tradičních humanitních oborů (historie, etnologie, muzeologie, archeologie atd.), ale provázání s obory technickými (chemie, materiálové inženýrství, dendrochronologie, trasologie opracování materiálů, mechanika aj.)

Obsah a forma prezentace

Důležitou problematikou řešenou v mnohých evropských muzeích v přírodě je reflexe aktuálních témat z národního, regionálního či lokálního dění. V expozicích v přírodě se tak

¹⁶ Podrobněji metodické přístupy např. KUŽELOVÁ, Zdenka, Richard ŠEVČÍK, Jiří PŘÍHODA a Petr NASADIL. *Certifikovaná metodika způsobů ukládání textilu*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

¹⁷ K problematice lidové architektury VAREKA, Josef a FROLEC, Václav. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha: Grada, 2007; soubor pěti publikací *Encyklopedie strojů a náradí*. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha, 2011; VONDRUŠKA, Vlastimil, KOPŘIVOVÁ, Violeta a GRULICH, Tomáš. *Etnografický slovník 1. Domácí kuchyňské nářadí, nádobí a náčiní*. Praha: Národní muzeum, 1987; TURNSKÝ, Marek. *Etnografický slovník 2. Lidový nábytek z českých zemí*. Praha: Národní muzeum, 1989; dále tematické celky *Pojmosloví etnografických sbírek*. [elektronická verze] Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě – Asociace muzeí a galerií.

objevuje prezentace blízké minulosti téměř až do současnosti. V ČR není až na výjimky takto postupováno a zohledňována jsou zejména témata spjatá s tradiční lidovou kulturou, přičemž sledované období uzavírají politické a společenské změny po roce 1948. Rovněž prostředky prezentace zůstávají – expozice způsobu života, tematická expozice/výstava bez většího využití interaktivních prvků, bez efektivní kombinace tradičních expozic a vitrín/panelů atd. jaké známe z mnohých evropských muzeí v přírodě.¹⁸ Žádoucí je rovněž efektivní využívání nových metod prezentace kulturního dědictví, spolupráce s pedagogickými a psychologickými obory atd. Nutný je maximální důraz na kvalitu průvodcovské služby (formou pravidelných školení, seminářů atd.), jako hlavního prostředníka mezi odbornou složkou muzea a veřejností. Zcela zásadní je co největší využití formálních prostředků muzeí v přírodě – expozice v přírodě, oživení demonstrátory atd. na úkor standardních muzejních prostředků – interiérových panelových expozic atd.

Komunikace s veřejností

Přestože muzea v přírodě patří k hlavním atraktivitám cestovního ruchu v ČR, lze u nich sledovat některé jevy nepřilíš prospívající jejich efektivní prezentaci směrem k veřejnosti. Jedná se především o problémy prakticky neexistující nebo zastaralé vizuální identity. Dalším negativem je marginalizované využití moderní architektury pro nově řešené provozní objekty (vstupy, pokladny, správní budovy, odpočívadla),¹⁹ které mohou být samy o sobě přitažlivé i pro nové cílové skupiny. Předně je nutné v komunikaci s veřejností využít aktuálních marketingových strategií vhodných pro muzea v přírodě.²⁰

Rozvoj dobrovolnické činnosti

Jako velmi efektivní se jeví využití dobrovolnických pracovníků, např. z místních komunit, pro nejrůznější způsoby spolupráce a činnost v muzeu v přírodě (demonstrátoři – zemědělské práce, příprava pokrmů, historické technologie, drobná údržba aj.) Nutná je systematická koordinace dobrovolnických složek pověřenými pracovníky.

¹⁸ Freilichtmuseum Bokrijk (Belgie), Nederlands Openlucht Museum Arnhem (Nizozemí), Freilichtmuseum Glentleiten, Freilichtmuseum Beuren (Německo), Norsk Folkemuseum Oslo (Norsko) aj.

¹⁹ Kvalitní architekturou vynikají např. vstupní budova L'Écomusée du pays de Rennes (Francie), správní budova muzea Ballenberg (Švýcarsko), vstupní budova Museumsdorf Niedersulz (Rakousko), vstupní a správní objekt v Muzeum Wsi Opolskiej (Polsko) aj.

²⁰ KESNER, Ladislav. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada, 2005.

I. ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

Muzeum v přírodě

Muzeum v přírodě je paměťová instituce nebo její specifická část, která vytváří komplexní vědecké interpretace života a kultury obyvatel ve vymezené oblasti formou specializované expozice v urbanizovaném prostředí nebo ve volné přírodě. Jeho expozice obsahují prostorové, časové, společenské, přírodní a historické souvislosti s cílem dosáhnout co nejvíce věrné rekonstrukce historického životního prostředí. Sobě vlastními metodami plní nezastupitelnou sbírkotvornou, dokumentační, vědeckovýzkumnou a kulturně vzdělávací funkci.

1. Muzejní expozice v přírodě

Speciální muzejní prezentační forma představující modelovou rekonstrukci historického životního prostředí. Kombinuje elementy exteriérové a interiérové expozice tvořené expozičními objekty a jejich soubory, sbírkovými předměty, terénními a biologickými prvky, zelení. Základním posláním muzejní expozice je prezentovat vztahy mezi těmito komponenty. Je doplněna o prezentační informační systém. Muzejní expozice v přírodě tvoří rozhodující složku muzea v přírodě.

2. Expoziční areál muzea v přírodě

Vymezená plocha muzejní expozice v přírodě obsahující *expoziční objekty* a jejich *soubory, terénní prvky, zeleň, biologické prvky, sbírkové předměty a jiné expoziční prvky*. Zahrnuje i *provozní objekty*, které jsou svým exteriérovým vzhledem uzpůsobené specifickému charakteru expozičního areálu muzea v přírodě. Expoziční areál může být také částí vesnické nebo městské památkové rezervace nebo zón, na které se vztahují příslušná ustanovení Zákona o č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

2.1. Objekt

Uzavřený konstrukční celek schopný stát samostatně nebo tvořící vzájemně propojené celky a skupiny (např. hospodářské celky zemědělských usedlostí, urbanistické celky hospodářských staveb, hřbitovy, sakrální celky, technické celky) včetně dopravní (lávky, mosty, úpravy cest), a drobné architektury (kříže, kapličky, zvoničky, ale i různé způsoby hrazení, apod.) a úpravy vodních toků (náhony, jezy, hatě).

2.2. Expoziční objekt

Objekt umístěný v expozici muzea v přírodě jako její základní, ovšem ne zcela výlučný prvek. Je prozkoumaný vědeckovýzkumnými metodami a v souladu s odbornou koncepcí rozvoje muzea je vybrán pro muzejní expozici v přírodě. Je opatřený technickou dokumentací, v případě originálu i montážním plánem, demontovaný a v podobě dílčích prvků nebo v celku transportovaný do muzea, nebo je v muzejní expozici v přírodě vystavený formou kopie či rekonstrukce. Tvoří ho uzavřený konstrukční celek schopný stát samostatně, *v souboru* nebo ve *skupině*. Není *stavbou* podle stavebního zákona č. 183/2006 Sb., protože je *věcí*, která má odlišnou funkci podle památkového zákona č. 20/1987 Sb. a zákona o sbírkách č. 122/2000 Sb., neboť dokumentuje a prezentuje historické kulturní jevy, např. dobovou odlišnost od stavební legislativy tvořené od poloviny 18. století až po současnost.

2.3. Soubor expozičních objektů

Soubor expozičních objektů organicky spojených v obytný a hospodářský, technický nebo jiný komplex, vymezující plochu dvora včetně terénních prvků a zeleně kolem staveb a s případnou návazností na pozemky náležející k souboru (např. zahrady, sady, rybníky apod.). V expozičním areálu muzea v přírodě stojí samostatně nebo tvoří skupiny.

2.4. Urbanistická skupina

a) volná – nově vytvořený urbanistický celek ze souboru expozičních objektů bez společensko-historických souvislostí.

b) rekonstrukce části sídelní formy – rekonstrukce charakteristické výseče ze zástavby sídelních forem oblasti tvořené urbanistickými skupinami.

c) rekonstrukce sídelní krajiny – urbanistická skupina tvořící charakteristickou ukázkou urbanistických vztahů celého sídla včetně odpovídající pluziny, tedy historické podstaty intravilánu a hlavních znaků extravilánu.

2.5. Skupina expozičních objektů

Originál, urbanisticky řešená kopie či historická rekonstrukce skupiny expozičních objektů, která stojí samostatně a plní specifický hospodářský nebo společenský úkol

(např. skupina stodol, sýpek, seníků, vinohradnických staveb, hřbitovy apod.). Může být začleněna do celku prezentace urbanistické skupiny.

2.6. Terénní prvek

Útvar vytvořený přírodou nebo lidskou činností jako terénní nahodilost či hospodářská nutnost bez estetického záměru, jež dotváří přirozený charakter krajiny nebo sídla (meze, hromady kamení, úvozová cesta, přirozené vodní toky, stopy těžby nebo jiných činností apod.).

2.7. Zeleň

Nedílná součást původního či rekonstruovaného historického životního prostředí v rámci expozičního areálu muzea v přírodě.

a) vnější – zeleň obklopující areál muzea a vytvářející přirozený rámeček expozice či nenásilný přechod do volné krajiny.

b) krycí – zeleň opticky rozdělující expozici na jednotlivé části a související s historickým charakterem místní zeleně, ale bez nutné závislosti na zeleni expoziční.

c) autentická – původní zeleň související s historickým charakterem místní zeleně, využitá jako bezprostřední součást expozičního areálu.

d) expoziční – rekonstrukce biotopu kolem objektu, usedlosti nebo skupiny usedlostí, a to včetně nízké i vysoké zeleně, pěstované i přírodní, avšak podle kritérií daných půdními a klimatickými poměry, drobná zeleň léčivá i okrasná (předzahrádky, květináče atd.) a expozice agrikulturní – pravidelně obdělávané a reprodukované kulturní i technické plodiny na specializovaných políčkách a zahradách.

d) doplňková – zeleň vyplňující některé části areálu vyhrazené například k odpočinku, občerstvení apod. Trávníky, parkové části areálu, architektonická zeleň apod. Doplňková zeleň není přímou součástí expozičního areálu.

2.8. Biologický prvek

Komponent v expozičním areálu rostlinného nebo živočišného původu, jehož výskyt je prokazatelně provenienčně spjat s historickým rekonstruovaným prostředím. V historickém vývoji vytvářel lokální formy a stal se nejhodnotnější částí genofondu.

2.9. Sbírkový předmět

Předmět kulturně – historické hodnoty dokumentující realitu, z níž byl vyňatý a deponovaný v muzeu. Je evidovaný dle platných předpisů ve sbírkové evidenci s přiděleným evidenčním číslem, opatřený dokumentací vědeckou, fotografickou a konzervačně – restaurátorskou a slouží k účelům prezentačním a badatelským.

2.10. Jiný expoziční prvek

Komponent expozičního areálu muzea v přírodě, který se v původním prostředí nevyskytoval, ovšem expozici vhodným způsobem doplňuje a zkvalitňuje vnímání prezentovaných jevů (např. figurína, model apod.).

2.11. Provozní objekt, soubor provozních objektů

Nově budované nebo již existující stavby účelového charakteru (vstupy, pokladny, prodejny suvenýrů, výstavní a expoziční budovy apod.) bez historické nebo dokumentační hodnoty. Dále např. inženýrské sítě (vodovody, elektrorozvody, kanalizace, zpevněné bezpečnostní komunikace apod.), sociální, provozní, protipožární vybavení expozice v přírodě. Architektura těchto objektů nesmí svým vzhledem narušit jednotu tradiční architektury expozice nebo musí být situována za clonou ve vztahu k expozičnímu areálu.

3. Klasifikace expozičního objektu

Cílem muzea v přírodě je dosažení maximální pravdivosti expozice. Proto by mělo i z důvodu své sbírkotvorné činnosti primárně směřovat k získávání originálních předmětů. Potřeba komplexní vědecké interpretace života a kultury si však vyžaduje i další typy expozičních objektů.

3.1. Originál expozičního objektu

Autentický expoziční objekt stojící in situ samostatně nebo jako součást expozičního areálu muzea v přírodě. Má maximálně zachovanou původní formu stavby včetně užitého materiálu.

3.2. Transferovaný originál expozičního objektu

Autentický expoziční objekt, po částech demontovaný, transferovaný a v souladu s odbornou koncepcí muzea znovu postavený v expozičním areálu muzea v přírodě.

U zděných konstrukcí je předpokladem přenos části objektu v bloku. V expozičním areálu je umístěný bez převládající výměny konstrukčních a zdobných článků. V nezbytném případě nutnosti však mohou být tyto prvky nahrazovány za výlučného užití tradičních technologií tak, aby byla zachována původní forma stavby včetně materiálu. Na konstrukčních a výzdobných prvcích jsou prováděny nezbytné odborné desinfekční a konzervační zásahy, včetně takových, které by bylo nutné provést i při dalším užívání na místě předcházejícího funkčního využívání a to včetně výměny krytiny stejného druhu.

3.3. Vědecká kopie úplná

V souladu s odbornou koncepcí muzea v přírodě nově vystavěný expoziční objekt nebo jejich soubor umístěný v expozici muzea. Z hlediska použitých architektonických prvků, stavebních konstrukcí, technologických postupů a materiálů je identický s originálem dochovaným in situ, který nebylo možné transferovat do muzea. Vědecká kopie je vystavěná na základě v terénu provedené a detailně zpracované dokumentace existujícího originálu in situ (zaměření, deskripce, kresebné a fotografické dokumentace), materiálových rozborů, archivního průzkumu a historicko – etnologického průzkumu.

3.4. Vědecká kopie částečná

Provedení výměny některých architektonických a konstrukčních prvků za nové, identické vzhledem, použitým materiálem a technologickým postupem, zhotovené z nového materiálu. Aplikuje se zejména na transferovaném expozičním objektu na základě zjištění a návrhu realizace stavebního, historicko – etnologického nebo restaurátorského průzkumu. Provádí se obvykle pro zajištění statických funkcí objektu.

3.5. Vědecká rekonstrukce úplná

V souladu s odbornou koncepcí muzea nově vystavěný expoziční objekt nebo jejich soubor podle již neexistujícího originálu. Jako celek z hlediska uplatněných architektonických prvků, stavebních konstrukcí, technologických postupů a užitých materiálů je možné jej rekonstruovat pouze na základě archivních pramenů (písemných, ikonografických, archeologických). Jelikož se nedochovala stavební dokumentace originálu a v terénu již neexistují ani analogické objekty, je třeba vedle

historického, etnologického nebo archeologického průzkumu vypracovat novou stavební dokumentaci pro realizaci úplné vědecké rekonstrukce.

3.6. Vědecká rekonstrukce částečná

V souladu s odbornou koncepcí muzea nově vystavěný expoziční objekt nebo jejich soubor podle již neexistujícího originálu. Jako celek z hlediska uplatněných architektonických prvků, stavebních konstrukcí, technologických postupů a užitých materiálů je možné jej rekonstruovat na základě dochované stavební dokumentace, dalších archivních pramenů (písemných a ikonografických), historicko-etnologického průzkumu a dokumentace v terénu ještě existujících analogických objektů využitelných i pro uskutečnění materiálových rozborů.

3.7. Účelová kopie nebo rekonstrukce

Při aplikování kritérií uvedených v bodech 3.3. – 3.6. je možno v expozičním areálu muzea v přírodě umístit expoziční objekt se zvláštními úpravami vnitřní dispozice provedenými za účelem specifického využívání objektu např. chlévy, dílny, depozitní prostory, výstavní prostory, návštěvnické zázemí, sociální zařízení apod. V tomto případě má u objektu dokumentační hodnotu jen vnější forma a případné urbanistické vazby k dalším objektům a jejich souborům.

3.8. Kombinace postupů

V případě nedochování některých architektonických nebo konstrukčních prvků je zvláště na rozsáhlejších stavbách potřebné kombinování postupů uplatňovaných na originálech, kopiích a rekonstrukcích. Jednotlivé části objektů se poté charakterizují zvlášť podle uplatněného postupu.

3.9. Uplatnění pravidel pro vytváření kopií a rekonstrukcí

Primárním úkolem muzea v přírodě je uchování originálních objektů in situ nebo jejich transfer a uchování v prostředí expozičního areálu. V souladu s expozičním modelem, na základě kvalitně vypracované dokumentace historické, etnologické a stavebně – technické a za použití tradičních materiálů a technologií lze přistoupit k vytváření kopií a rekonstrukcí z důvodu potřeby komplexní dokumentace a prezentace jevů a vztahů v historickém prostředí v takovém případě, že v terénu zachovaný originál nelze muzejně využít nebo v terénu již zanikl. Ve zcela

výjimečných, nevyhnutelných a jasně odůvodnitelných případech lze aplikovat i prověřené netradiční technologie a materiály za účelem zachování hmoty expozičního objektu, ale pouze za předpokladu, že nejsou opticky zjištělné.

Pravidla pro vytváření kopií a rekonstrukci platí nejen pro celek, ale i pro jeho části, které je třeba nahradit nebo doplnit. Souběžně lze zásady pro vytváření kopií a rekonstrukcí aplikovat pro realizaci ostatních urbanistických jevů, mobilních prvků, při rekonstrukci prostředí a jiných elementů dokumentovaných a prezentovaných v muzeích v přírodě.

II. VÝCHODISKA PRO REALIZACI MUZEA V PŘÍRODĚ

Založení a samotná realizace muzea v přírodě vyžaduje nezbytnou přípravnou fázi vycházející z řetězce na sebe navazujících a vzájemně provázaných kroků prováděných v souladu s legislativou České republiky, koncepčními materiály Ministerstva kultury a metodikami příslušných pracovišť NPÚ, Metodických center při MK ČR a pověřených pracovišť tradiční lidové kultury. Jejich postupná aplikace při záměru vybudovat muzeum v přírodě je rozhodující podmínkou pro fundovaný a odpovědný přístup ke kvalitnímu uskutečnění vytýčeného cíle. Vzhledem k různým okolnostem vzniku muzea v přírodě (např. transferem všech expozičních objektů na vybrané místo nebo vznikem v již existující historické zástavbě, kdy expoziční objekty stojí in situ a mohou být doplňovány objekty transferovanými, kopiemi nebo rekonstrukcemi, přičemž je nutné respektovat limity využití území v souladu s příslušnými jevy územně analytických podkladů dle Přílohy č. 1 k vyhlášce č. 500/2006 Sb. po novele vyhláškou č. 13/2018 Sb.) je možno dle podmínek daného muzea uzpůsobit pořadí jednotlivých přípravných etap.

1. VYTVOŘENÍ KONCEPCE MUZEA V PŘÍRODĚ

Koncepce je základním a závazným materiálem, který charakterizuje zásadní podmínky a předpoklady pro celkovou podobu, realizaci a existenci muzea v přírodě v dlouhodobém časovém horizontu. Koncepce je svou podstatou neměnná, lze ji však doplňovat po důkladném zvážení a náležitém odborném průzkumu na základě významných aktuálních změn. Z důvodu všestranné vyváženosti koncepce ji vytváří kolegium odborníků zastupující různé obory (historie, etnologie, muzeologie, architektura, stavitelství, památková péče, technické a přírodovědné obory apod.). V případě, že se v ploše stávajícího, rozšiřovaného či nově plánovaného muzea v přírodě nachází plošně památkově chráněné území nebo kulturní

památky dle Zákona o památkové péči, je při tvorbě nebo aktualizaci koncepce muzea v přírodě nezbytná spolupráce s odbornými pracovníky Národního památkového ústavu.

Pro vytvoření koncepce muzea v přírodě je nezbytné charakterizovat:

a) Regionální předpoklady

Vymezení regionu a posouzení, zda vyžaduje zřízení muzea v přírodě z hlediska struktury již existujících kulturních institucí a potřeby záchrany a prezentace kulturně-historických jevů (krajinné, sídelní, architektonické, technické, archeologické či jiné hodnoty)

b) Typologické zařazení muzea v přírodě

Charakteristika druhu muzea vzhledem k existujícím hodnotným objektům v terénu, síti muzeí a památkám v regionu.

c) Časové (historické) vymezení muzea

Úvaha do jaké historické epochy včlenit expozici muzea podle povahy možných expozičních objektů a kulturních tradic.

d) Oblast tematického zaměření

Volba specifiky muzejního obsahu ve vztahu k stávající muzejní a památkové síti.

e) Expoziční záměr

Rámcové vymezení obsahu a formy expozice v přírodě.

f) Územní možnosti

Analyzovat a posoudit území, na kterém by bylo možné expozici v přírodě vytvořit.

2. ODBORNÉ VĚDECKÉ PODMÍNKY PRO REALIZACI

Na základě vědeckého interdisciplinárního výzkumu kulturně – historického, sociálního, hospodářského a technického vývoje je nezbytné v koncepcí vymezeném regionu a vymezené oblasti tematického zaměření:

a) Charakterizovat oblast tematického zaměření muzea (zeměpisnou, historickou, etnografickou, architektonickou, sociální, kulturní, hospodářskou nebo průmyslovou apod.), jejímž reprezentantem bude navrhované muzeum (není podmínkou, aby souviselo se správním členěním).

b) Posoudit sbírkotvorné předpoklady.

c) Provést v rámci vymezeného regionu a vytyčené oblasti tematického zaměření průzkum staveb vhodných pro muzejní prezentaci stojících in situ, doložených

pramenně (písemně, ikonograficky) nebo archeologicky a vypracovat k nim příslušnou průzkumovou dokumentaci včetně popisu jejich prostředí a urbanistických souvislostí.

d) Průzkum staveb vyhodnotit, na základě hodnocení vytipovat expozičních objekty a ostatní komponenty jejich historického prostředí.

e) Analyzovat výběr expozičního areálu muzea z hlediska vymezení regionu a vymezení oblasti tematického zaměření, vhodnosti reliéfu terénu a jeho porostů pro znázornění hlavních urbanistických forem muzejní expozicí v přírodě.

3. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY PRO REALIZACI

Výběr lokality pro výstavbu muzea v přírodě je prvkem, který zásadně ovlivňuje úsilí o rekonstrukci a prezentaci historického životního prostředí. Pro výběr vhodného prostoru je nezbytné:

a) Vybrat prostor pro expoziční areál a zhodnotit jej z hlediska celkového charakteru v porovnání s původním terénem.

b) Posoudit vhodnost originálních či rekonstruovaných znaků historické krajiny v plánovaném expozičním areálu: potřebný originál nebo rekonstrukci členění pluzžiny, autentickou zeleň a možnosti rekonstrukce zeleně historické, vodní toky a jiné zdroje a jejich možnou úpravu pro rekonstrukci jejich historických forem a využití pro případná technická zařízení na vodní pohon, klimatické a geologické podmínky.

c) Volit umístění expozičního areálu s ohledem na přírodní makroprostředí, orientaci ke světovým stranám a výhledy do okolní krajiny včetně vztahu ke stávající zástavbě.

4. PODMÍNKY DOSTUPNOSTI A PROVÁZANOSTI S REGIONEM

a) Analyzovat a vyhodnotit možnosti dostupnosti a dopravy všeho druhu, jejich návaznost na celostátní dopravní síť.

b) Analyzovat a vyhodnotit vztah k trasám turistického ruchu a k rekreačním oblastem.

c) Analyzovat a vyhodnotit vztah k městské aglomeraci nebo dalším sídlům (vzdálenost, velikost a význam, možnosti dopravních, stravovacích, ubytovacích, zdravotnických a dalších služeb).

d) Analyzovat a vyhodnotit budoucí provozní návaznost na další kulturní a přírodní cíle v okolí (CHKO, přírodní rezervace, botanická zahrada, ZOO apod.).

5. TECHNICKÉ PODMÍNKY PRO REALIZACI

- a)* Řešit napojení na inženýrské sítě – elektřina, vodovod, kanalizace, plyn, městské osvětlení, telefonní a internetová síť, požární a bezpečnostní signalizace, rozhlas apod., řešit způsoby čištění a vývoz odpadků, apod.
- b)* Řešit vlastní infrastrukturu – parkoviště, chodníky apod.
- c)* Provést průzkum subjektů schopných realizovat specializovanou výstavbu muzea v přírodě z hlediska potřebných speciálních oborů a kapacitního vybavení, a to pro jednotlivé části budování expozice v přírodě.
- d)* Specifikovat a ukotvit úlohu a význam odborného kontrolního mechanismu pro realizaci muzea v přírodě v rámci zadávacích podkladů, schvalování projekce, dozoru průběhu samotné výstavby a kolaudačního řízení.

6. ORGANIZAČNÍ PODMÍNKY PRO REALIZACI

- a)* Vyřešit investorství garantující realizaci expozice muzea v přírodě.
- b)* Výběr nebo zřízení zřizovatele-uživatele muzea v přírodě schopného zajišťovat existenci muzea, jeho všestranný provoz, průběžnou provozní a stavební údržbu a spolupráci s místními komunitami.

7. PŘÍPRAVNÉ FÁZE VÝSTAVBY MUzea V PŘÍRODĚ

Interdisciplinární vědecký výzkum a výsledky z něho vycházející jsou základním podkladem pro všechny přípravné fáze předcházející samotné realizaci výstavby muzea v přírodě:

a) Příprava odborná:

Podrobná odborná příprava záměru expozice vycházející z výsledků výzkumu vědních disciplín zabývajících se oblastí tematického zaměření budovaného muzea v přírodě. Popisuje veškeré jevy vyskytující se ve vymezeném regionu a vytyčené oblasti tematického zaměření muzea od charakteru krajiny včetně zeleně, agrikulturní či jiné činnosti, sídelních forem až po výběr reprezentantů architektury podle sociálních, hospodářských nebo průmyslových struktur i geografických činitelů. Podrobná odborná příprava je podkladem pro vytvoření libreta a scénáře expozice muzea v přírodě.

b) Příprava architektonicko – urbanistická:

Pojednává o optimální podobě expozičního areálu v návaznosti na přípravu odbornou a podle ní vymezuje jeho hranice, urbanistické členění rekonstrukce sídelních popř. jiných urbanistických celků (technické, hospodářské) s hlavní vnitřní komunikační sítí,

vstupní částí a její návazností na stávající vnější komunikace. Řeší problematiku vlastního provozního zázemí, služeb návštěvnického provozu, bezpečnostní obsluhy. Ve vytyčeném areálu je při výběru staveniště nutné respektovat aktuální geologické a hydrologické podmínky, případně navrhnout a provést nutné zásahy, které nevhodné podmínky upraví.

c) Rámcový výběr objektů:

Po nezbytném oponování odborné a architektonicko-urbanistické přípravy (7 a, b) je třeba provést základní výběr expozičních objektů a jejich souborů. V případě výběru objektu nebo souboru objektů zahájit jednání s majiteli o výkupu, souběžně pořizovat odbornou dokumentaci fotografickou, technickou, případně muzejní prvostupňovou a druhostupňovou. V případě, že jsou impulzem k tvorbě muzea v přírodě již vybrané objekty, předchází jejich výběr bodům 7a, b.

d) Vypracování scénáře expozice nebo její části:

Na základě materiálů 7a, b, c, vypracovat scénář s podrobným výčtem všech komponentů rekonstrukce historického životního prostředí a jejich vzájemných vztahů a technicko-provozního vybavení. Scénář spolu s pořízenou dokumentací objektů je podkladem pro obrazové znázornění záměru vybudování expozice muzea v přírodě v podobě urbanistické studie.

Technická dokumentace, majetkoprávní řešení a plánování realizace vypracované v souladu s platnou legislativní bází musí být vyhotoveny podle ideových podkladů (body 1–7) a oponovány s rozhodujícím uplatněním odborných hledisek zajišťujících smysl výstavby muzea v přírodě. Zásadně je třeba vytvořit alespoň:

- technickou dokumentaci expozičních objektů,
- zastavovací plán rekonstruovaných usedlostí a jejich souborů,
- prováděcí projekty technického vybavení,
- prováděcí projekty expozičních objektů.

V případě nově vznikajícího subjektu se doporučuje, aby konzultace v rámci metodické činnosti provádělo Metodické centrum pro muzea v přírodě.

8. ÚKOLY PŘED VLASTNÍ VÝSTAVBOU MUZEA V PŘÍRODĚ

Na základě dosažených výsledků v předchozí kapitole (7) následují další postupy, které již mohou probíhat paralelně. Jsou nedílnou součástí přípravných prací a jejich obsah se vztahuje ke konkrétním komponentům expozičního areálu.

8.1. Odborná dokumentace objektů a jejich souborů

Obsahuje kromě informací nejstarších uživatelů příslušné stavby i výsledky archivního studia o vzniku a genezi vybraného objektu včetně genealogie usídlených rodin či historických přehledů uživatelů nerodinného charakteru, o významných dějinných okolnostech apod.

8.2. Technická dokumentace

Uvádí se v detailní podobě (1:20 nebo 1:25 a detaily 1:10) včetně analýz použitých materiálů, montážních plánů, návrhů na techniku demontáže a převozu, nebo projekty pro výstavbu kopie či vědecké rekonstrukce. Součástí musí být podrobné pojednání o použitých materiálech a technologiích.

8.3. Způsoby zajištění originálů nebo transferu

Popisují postupy demontování objektů a transfer do muzea, návrh na ošetření prvků staveb (desinfekce a dlouhodobé konzervace) a jejich případné doplnění materiálem odpovídajícím původnímu, a to v dohodě s autory scénářů či za dozoru kompetentní složky muzea. Podobně se postupuje po montáži objektu v expozičním areálu při vybavování interiérů a stanovení jejich údržby.

8.4. Vypracování scénáře jednotlivých expozičních objektů a jejich souborů

Konkretizují interiérové vybavení sbírkovými předměty, dokládají kromě znaků funkčních také vztahy členů domácnosti, sociální a hospodářské souvislosti. Součástí by měl být i popis způsobu života v různých obdobích roku i generační období, které má expozice vyjadřovat.

III. PŘÍPRAVA A TVORBA EXPOZIC MUZEA V PŘÍRODĚ

Expozice muzea v přírodě je vnímána jako vědecky vypracovaný model pravdivě prezentující podobu historického životního prostředí (kulturní krajina, sídlo, stavební objekt, interiér apod.). Složitost jejího vytváření spočívá v různorodosti, množství a vzájemných vztazích prvků, z nichž je kompletována. Předlohou pro koncipování expozice jsou pramenné zdroje písemné a obrazové či autentické lokality vyskytující se v různých stupních zachování v terénu nebo lokality archeologické.

Na základě systematických vědeckovýzkumných postupů a analýz je utvářena kopie či rekonstrukce obvykle již zaniklé předlohy. Model nelze nikdy s předlohou zcela ztotožnit a jeho celková podoba závisí na úrovni a zaměření našeho dosavadního poznání. Důslednost při procesu tvorby modelů však dokáže případné nedostatky eliminovat.

1. PŘÍPRAVA A TVORBA MODELŮ EXPOZIC

Příprava a tvorba modelů expozic muzea v přírodě probíhá na základě na sebe navazujících kroků:

1.1. Tvorba obecného modelu expozice

Vzniká na základě vědeckého poznání historického hospodářsko-sociálního a kulturního vývoje společnosti v koncepci vymezeném regionu a vymezené oblasti tematického zaměření. Zjištěné poznatky jsou shrnuty do vědecké studie.

1.2. Tvorba teoretického modelu pro přípravu expozice

Uvádí se v podobě vědecké studie (bod 1.1.) s podrobně rozpracovanými okruhy (např. historický, archeologický, etnologický, hospodářský, sociální, průmyslový atd.) vycházejícími z koncepcí vymezeného regionu a oblasti tematického zaměření. Teze obecného modelu expozice jsou charakterizovány konkrétními informacemi podloženými poznatky z terénních a archivních výzkumů a obohaceny vytvořením variačních odchylek, vzdalujících se od ústřední linie hospodářských, sociálních a kulturních struktur v místních a časových souvislostech, čímž vytvářejí komplexní obraz blížící se reálnému prezentování jevů a vztahů z historického životního prostředí.

1.3. Tvorba expozičního modelu

Vychází z výběru prvků z variačního pásma teoretického modelu. Tyto prvky představují charakteristický jev (krajina, sídlo, urbanismus, stavba, interiér, způsob života atd.). Pro variační pásmo jsou ve svých projevech nejpočetnější a z hlediska obecného modelu nejvýznamnější v konkrétních projevech. Expoziční model nemůže reprezentovat jevy ve výlučné krajní poloze teoretického modelu či být vyspekulovaným průměrným typem jevu, ale měl by být skutečným možným projevem teoretického modelu dokumentovaným v terénu a archivních dokumentech.

Expoziční model je za účelem pravdivé prezentace historického životního prostředí jako celku a vzájemných vztahů jeho jednotlivých komponentů vytvářen výběrem a vědeckým zpracováním jednoho nebo více zástupců z variačního pásma teoretického

modelu. Při utváření expozičního modelu je nutno postupovat od nejširšího voleného systému jeho komponentů až k elementárním jednotkám, nikoli obráceným směrem. Stejně tak nesmí expoziční model vést od teoretického modelu směrem k obecnému modelu vývoje společnosti v určité oblasti a době, ale postupuje vždy směrem opačným.

1.4. Zásady pro tvorbu expozičního modelu

Vycházejí z pravidel pro tvorbu kopií a rekonstrukcí. Pokud nelze vytvořit kopii nebo rekonstrukci historického prostředí, je nutné určující znaky modelovaného celku zachovat v původních rozměrech na redukované ploše celku s dodržением prostorové úměrnosti v rámci celé expozice příslušného areálu muzea.

1.5. Uplatnění expozičního modelu

Je základním předpokladem pro praktické vystavení exteriérových a interiérových expozic muzea v přírodě. Míra spojitosti mezi teoretickým a expozičním modelem určuje úroveň výpovědní hodnoty expozice. Čím užší vztah mezi modely existuje, tím kvalitnější sdělení expozice poskytuje. Zásady expozičního modelu platí pro utváření jak celého expozičního areálu s různorodými komponenty včetně vyjádření jejich vzájemných vztahů, tak i pro řešení interiérů expozičních objektů včetně oživovacích aktivit odehrávajících se v nich.

1.6. Částečné uplatnění expozičního modelu

Definujeme v případech využití interiérů expozičních objektů pro nutné informační expozice, výstavní či provozní prostory. Zachování vnější podoby objektu či účelového objektu koresponduje s požadavky expozičního modelu, interiér však slouží k účelovým potřebám muzea za dodržení všech muzeologických a technických nároků.

1.7. Aktualizace a doplnění všech forem modelů

Probíhá pouze na základě nově získaných poznatků z průběžně prováděných vědeckovýzkumných aktivit.

2. TYPY EXPOZIC MUZEA V PŘÍRODĚ

Dle vybraných a aplikovaných expozičních modelů (interiérových či exteriérových) typologizujeme expozice muzea v přírodě následovně:

2.1. Expozice způsobů života

V expozici je zobrazen život konkrétního nebo charakteristického společenství, rodiny nebo osob na pozadí určitého historického období. Expozice znázorňuje rodinné, sociální a hospodářské vztahy a oblasti lidské činnosti. Cílem je na základě výzkumů interpretovat prostřednictvím instalovaných sbírkových předmětů obraz minulosti s maximální mírou autenticity.

2.2. *Cyklická expozice*

V expozici je interpretován úsek z hospodářského, obyčejového nebo životního cyklu opakující se v určitých intervalech. Cílem je na základě výzkumů interpretovat prostřednictvím instalovaných sbírkových předmětů obraz minulosti s maximální mírou autenticity.

2.3. *Stavebně – architektonická expozice*

Na expozičním objektu jsou odhaleny různě velké plochy stavebních konstrukcí a historických vrstev s náležitou doprovodnou informací.

2.4. *Minimalistická expozice*

Z expozice způsobu života jsou vybrány pouze významné výseče z prezentovaného tématu. Cílem je na základě výzkumů interpretovat prostřednictvím instalovaných sbírkových předmětů obraz minulosti s maximální mírou autenticity

2.5. *Konfrontační expozice*

V jedné expozici jsou srovnávány určité jevy z různého období či rozdílné fenomény

2.6. *Tematická expozice výstavního typu*

V expozici je téma zobrazeno pomocí výstavních prostředků – informační panely, vitríny, výstavní architektura, audiovizuální prvky.

2.7. *Emotivní expozice*

V expozici jsou využity psychologické a umělecké výrazové prostředky k zobrazení určitého fenoménu

2.8. *Kombinovaná expozice*

Kombinace výše uvedených typů

3. PROCES DOPLŇOVÁNÍ A OŽIVOVÁNÍ EXPOZIC

V souladu s aplikovaným expozičním modelem je za účelem dosažení srozumitelné úrovně interpretace žádoucí expozice doplňovat o dočasné prvky statické nebo živé, jež je možné využívat jednotlivě nebo vzájemně kombinovat.

3.1. *Statické doplnění expozice*

Doplnění expozice o statické prvky vážící se k aktuálnímu dění v muzeu v přírodě nebo v rámci cyklicky se opakujících jevů života rodinného, hospodářského nebo obyčejového.

3.2. Dynamické doplnění expozice

Doplnění expozice o funkční prvky pohybové nebo zvukové at' již autentického charakteru (např. funkční hodiny), nebo kopiemi a rekonstrukcemi (např. mlýnek na potoce).

3.3. Oživení expozice

Oživení probíhá prostřednictvím jednotlivců nebo skupin osob působících přímo v expozici. Cílem je navázat bezprostřední kontakt s příjemcem předávaného sdělení, umožnit jeho aktivní účast a dosáhnout jedinečných smyslových prožitků.

a) autentický nositel/é ožívují expozici svým projevem nebo činností, které vycházejí z autentických prožitků a dovedností a nejsou k této interpretaci školeni.

b) demonstrátor/ři ožívují expozici svým projevem nebo činností, které jsou účelově vybrané a interpretované, k prezentaci jsou demonstrátoři vyškolení.

c) demonstrátor/ři ožívují expozici formou dramatického projevu v 1. osobě (living history). Představují prvky ze života konkrétní nebo charakteristické osoby spjaté s expozičním objektem nebo areálem, hovoří patřičnou formou jazyka a oblékají i odpovídající oděv.

d) folklorismus je aktivita folklorních souborů či jednotlivců. Odehrává se v expozici v přírodě, a to ve vztahu k prezentovaným jevům a prostředí. Krajiní, ale častou, možností je pódiová prezentace folkloru.

IV. ODBORNÁ A PROVOZNÍ ČINNOST MUZEA V PŘÍRODĚ

1. ODBORNÁ ČINNOST MUZEA V PŘÍRODĚ

Výsledky odborných aktivit muzea v přírodě mají nezastupitelný význam pro proces srovnávání a utváření identity jednotlivce, skupiny nebo celé společnosti. Odborná činnost je prováděna v postupných krocích, jejichž posloupnost je daná a nelze ji zaměňovat.

1.1. Tezaurační činnost

Úkolem muzea je selektovat a zařazovat předměty do svého sbírkového fondu a formovat stále se dynamicky vyvíjející systém, prostřednictvím něhož je utvářen obraz dokumentované minulosti a souběžně i vyhodnocován význam takto muzealizované minulosti.

1.2. Vědeckovýzkumná činnost

Na tezaurauční činnost navazuje vědecká dokumentace uchovávaného souboru předmětů v muzeu. Obsahuje informační bázi pro další práci se sbírkou a její vědecké a prezentační využití. Vědeckovýzkumná činnost koresponduje s vymezenou oblastí tematického zaměření a vymezenou oblastí regionu muzea v přírodě a prohlubuje úroveň poznání shrnutého ve vědecké dokumentaci nejen v rovině teoretické, ale i praktické a experimentální.

1.3. Prezentační činnost

Prezentační činnost je formou srozumitelného předávání výsledků tezaurační a vědeckovýzkumné činnosti pro odbornou i laickou veřejnost. Muzeum v přírodě tuto činnost realizuje prostřednictvím:

- a)** expozice muzea v přírodě jako celku nebo jejích dílčích částí
- b)** průvodcovských a lektorských činností
- c)** pravidelně uskutečňovaného oživení exteriérových a interiérových expozic v souladu s expozičním modelem
- d)** specializovaných příležitostných programů oživujících exteriérové a interiérové expozice a tematicky zaměřených v souladu s expozičním modelem
- e)** expozic a výstav

1.4. Vzdělávací činnost

Edukativní činnost spočívá v řízeném předávání úzce vymezených výsledků odborné činnosti různým cílovým skupinám prostřednictvím pedagogicky a dle zaměření muzea v přírodě i odborně školeného pracovníka – muzejního pedagoga – spolupracujícího s odbornými zaměstnanci muzea. Vzdělávací činnost muzea nenahrazuje funkci školy, avšak poznatky získané ve škole doplňuje, prohlubuje a ukotvuje. Prostředí muzea umožňuje užívat alternativních (např. historických a praktických) postupů výuky, které aplikuje prostřednictvím:

- a)** specializovaných výukových programů zaměřených na školní, zájmové a výběrové skupiny různých generací
- b)** specializovaných výukových programů zaměřených na tradiční technologie

2. SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST MUZEÍ V PŘÍRODĚ

Sbírkotvorná činnost je základní odbornou aktivitou muzea a její výstupy ve formě vytvořených souborů hmotných i nehmotných dokladů minulosti a na ně vázaných odborných výsledků jsou hlavním předpokladem pro existenci, funkčnost a prospěšnost muzea jako

instituce. Vzhledem k tomu, že muzea v přírodě jsou osobitou formou muzejní instituce se zvláštními potřebami pro svůj vznik a provoz, i jejich sbírkotvorná činnost vykazuje určitá specifika.

Sbírkotvorná činnost se odehrává na základě platných legislativních opatření, v souladu se základní koncepcí daného muzea zejména z hlediska jeho regionálního, časového a tematického vymezení a dle konkrétních potřeb muzea. Sběrové aktivity prováděné odbornými pracovníky muzea probíhají systematickou i nahodilou akvizicí za účelem uchovávání, dokumentace, vědeckého zpracování a prezentace projevů minulosti. Charakteristickým znakem sbírkotvorné činnosti muzea v přírodě je přístup multiplicitního zastoupení prvků stejného či obdobného charakteru ve sbírkovém souboru z důvodu potřeb vědeckovýzkumných a prezentačních. Souběžně mohou být vytvářeny i typologické nebo autorské kolekce. Mezi jiné specifické, avšak muzeu v přírodě vlastní postupy sbírkotvorné činnosti náleží také tvorba sbírek nehmotných, orientovaných zejména na dokumentaci a především zachování a praktické ověřování historických pracovních postupů řemeslných, hospodářských, spjatých s chodem domácnosti nebo obyčejových a výročních zvyklostí apod. Proces muzejního zachování se skládá z komplexu činností, jejichž cílem je maximálně zpomalit děj stárnutí a následné destrukce sbírkových předmětů a naopak zajištění regenerace a zachování genofondu u živých sbírkových prvků. Pro muzeum v přírodě je charakteristické, že část vybraných sbírkových předmětů umísťuje do expozičních objektů a v exteriéru expozičních areálů, popř. samy sbírkové předměty jsou expozičními objekty, v nichž se velmi obtížně nastavují optimální podmínky pro zachovný proces. Z tohoto důvodu je kladen důraz na časté periodické kontroly, odborné ošetřování a výměny. Tato opatření jsou platná i pro živé prvky.

2.1. Systém sbírkových souborů muzea v přírodě

Sbírkové soubory muzea v přírodě jsou rozloženy dle svého obsahu, výpovědní hodnoty a způsobu užití do skupin, které mezi sebou tvoří provázaný systém a souběžně vytvářejí východiska pro další odborné činnosti muzea. Se zvyšující se úrovní provázanosti mezi jednotlivinami v rámci jedné skupiny i mezi skupinami navzájem se zkvalitňuje výpovědní hodnota samotných prvků i celků.

Sbírkové soubory muzea v přírodě členíme na:

a) *Sbírkové kolekce* jsou tvořeny soubory neživých hmotných dvojrozměrných a trojrozměrných předmětů a živých prvků živočišného a rostlinného původu. Každý předmět nebo prvek je opatřen doprovodnou dokumentací, jejímž úkolem je vytvořit soubor informací nezaměnitelně identifikující daný předmět nebo prvek od jiného.

Souběžně doprovodná dokumentace obsahuje zhodnocení významu předmětu nebo prvku alespoň v rámci sbírkové kolekce, popř. i v rámci systému sbírkových souborů nejen daného muzea, ale dovolí-li to okolnosti, i muzeí nacházejících se v širším regionálním rozsahu.

b) Dokumentační kolekce jsou tvořeny soubory dokumentačních metod a záznamů popisujících historické činnosti (fotodokumentace, audio nebo video dokumentace), nebo i prakticky realizovaných historických činností uchovávaných v muzeu v přírodě a prezentovaných tamtéž nebo i na jiných místech.

c) Operativní kolekce jsou tvořeny soubory nově vytvořených předmětů, kopií nebo rekonstrukcí jednotlivin i celků uchovaných ve sbírkových kolekcích na základě aktuálních potřeb muzea v přírodě zejména v návaznosti na obsah sbírkových a dokumentačních kolekcí.

2.2. Evidence sbírkových souborů a jednotlivin

Dle platných legislativních opatření je nezbytné sbírkové soubory a jednotliviny v nich evidovat. Evidujeme prostřednictvím přidělovaných čísel, signatur nebo kódů, přičemž každý předmět nebo prvek má svůj nezaměnitelný údaj. Evidenci kategorizujeme dle náležitosti k jednotlivým sbírkovým souborům:

a) Centrální evidence sbírek muzejní povahy (CES)

Je vedena Ministerstvem kultury České republiky a přístupná veřejnosti prostřednictvím vzdáleného přístupu. Poskytuje informace výlučně o sbírkových kolekcích muzeí a galerií zřizovaných státními orgány a soukromými i právníckými osobami.

b) Vnitřní muzejní evidence sbírkových kolekcí

- **odborná** vedena prostřednictvím přírůstkových čísel vedených chronologicky v přírůstkové, plemenné či druhové knize v písemné nebo elektronické podobě a následně přidělených čísel inventárních nebo evidenčních. Doplnuje se odbornou dokumentací.

- **ekonomická** zahrnuje doklady o způsobu nabytí.

c) Vnitřní muzejní evidence dokumentačních kolekcí

Je vedena odděleně prostřednictvím přírůstkových evidenčních čísel či signatur zapisovaných chronologicky v písemné nebo elektronické podobě. Doplnuje se odbornou dokumentací.

d) *Vnitřní muzejní evidence operativních kolekcí*

Je vedena odděleně prostřednictvím evidenčních čísel nebo signatur, doplněna údaji o způsobech nabytí.

2.3. Odborná dokumentace

Odborná dokumentace je tvořena komplexem informací, které předmět nebo prvek nezaměnitelně identifikují a zhodnocují. U sbírkových předmětů je dokumentace vedena ve dvou úrovních – základní prvostupňové a podrobné druhostupňové. Živé prvky mají dokumentaci vedenou v jednom stupni. Poznatky o předmětu nebo prvku jsou dvojího druhu:

a) *Přidělené*

Předmět nebo prvek je nabývá muzejním zpracováním, nebyly jeho součástí – veškerá evidenční čísla, název odpovídající odborné terminologii, zařazení do systému, záznam o způsobu nabytí, původ, fotodokumentace, záznamy o odborném ošetření, místo uložení nebo výskytu, záznam o užití, prezentaci, zhodnocení významu, popř. autor.

b) *Vlastní*

Charakterizují podobu předmětu nebo prvku – materiály, barevnost, technologie, druh, stavba, složení, počet, rozměr, stav.

2.4. *Využití sbírkových souborů a jednotlivin v muzeu v přírodě*

a) zdroj informací pro badatelskou a vědeckovýzkumnou činnost

b) prezentační a edukativní činnost

c) prostředek zachovávání a ověřování technologických postupů v rovině teoretické i praktické

d) zachování historických genofondů

3. INFORMAČNÍ SYSTÉMY MUZEA V PŘÍRODĚ

Výsledkem odborné činnosti muzea v přírodě je produkce informací. Charakter vzniku a způsob využívání předurčuje jejich rozčlenění do základních kategorií:

3.1. *Interní systém informací*

Vychází z tvorby vědecké dokumentace tezaurovaného souboru předmětů a jejího následného prohlubování prostřednictvím vědeckovýzkumné činnosti. Pro vytvoření systému je nezbytné získané kvantum informací opatřit jednotnou strukturou, která

umožní a urychlí klasifikační a excerpční práci s informačními zdroji. Podmínkou jednotné struktury je vytvoření ucelené terminologie a stanovení společných určujících znaků pro soubor informací. Vnitřní systém informací slouží jako zdroj pro další vědeckovýzkumnou činnost a je základnou pro vytvoření prezentačního systému informací muzea v přírodě.

3.2. Prezentační systém informací

Představuje soubor informací o prezentovaných jevech v muzejní expozici, které jsou uzpůsobeny ke zprostředkování srozumitelného vnímání sdělovaných výsledků tezaurační a vědeckovýzkumné činnosti příjemcům. Jejich individualita vyžaduje vytvoření nabídky více úrovní prezentačního systému informací, přičemž je možné je vzájemně kombinovat:

3.2.1 Volná prohlídka

- a)* bez dalšího informačního zdroje
- b)* se základními informačními zdroji umístěnými v expozici (informační tabule, QR kódy, elektronické aplikace)

3.2.2. Řízená prohlídka

- a)* s tištěným průvodcem obecným
- b)* s tištěným průvodcem specializovaným
- c)* s osobou průvodce
- d)* s osobou lektora
- e)* s audioprůvodcem

3.2.3. Interaktivní prohlídka (náleží rovněž do okruhu řízených prohlídek)

- a)* s pracovním listem
- b)* s questingem

4. PROVOZNÍ ČINNOST MUZEA V PŘÍRODĚ

Pro udržení kontinuálního vztahu příjemců k předkládaným výsledkům odborné činnosti muzea v přírodě je nezbytné vnitřní činností zajistit provoz muzea tak, aby úroveň prezentace celku udržovala stále stejnou nebo vyšší kvalitu po celou dobu své existence. K zabezpečení takto stanoveného cíle vyvíjí muzeum vnitřní provozní činnost v podobě souboru aktivit, které probíhají průběžně, prolínají se a vzájemně se doplňují jak mezi sebou, tak s činností odbornou.

4.1. Údržbová činnost

- a)* Stálá stavební údržba objektů expozičních i provozních (výměny krytiny, odvodnění, odborné opravy tradičních omítek, líčení, údržba podlah, otopného systému apod.).
- b)* Pravidelná údržba expozičních objektů a sbírkových předmětů a prevence proti napadení škůdci.
- c)* Průběžná údržba interiérů expozičních objektů (úklid, větrání, případná klimatizace apod.).
- d)* Údržba exteriérového vybavení (odstraňování prachu, hmyzu, listů apod.).
- e)* Stálá údržba celého expozičního areálu (komunikace, kanalizace, vodo a elektroinstalace a jiná technická zařízení).
- f)* Biologická údržba zooexpozice.
- g)* Obdělávání polí a úpravy jiných částí agroexpozice i veškeré zeleně v expozičním areálu.

4.2. Zabezpečovací činnost

- a)* Zajištění ostrahy a automatické elektronické signalizace za účelem ochrany objektů v expozičním areálu muzea.
- b)* Zabezpečení protipožární ochrany, zvláště při provozu historických otopných systémů, aby odpovídala potřebám muzea v přírodě.
- c)* Bezpečnost a ochrana zdraví při práci.
- d)* Zajištění bezpečnosti návštěvníků, existence návštěvních řádů atd.

4.3. Služby návštěvníkům

- a)* Pravidelné školení průvodců a demonstrátorů a zajištění průvodcovských textů.
- b)* Informace o muzeu, sociální zařízení, zdravotní pomoc, občerstvení, nabídka odborné a populárněvědecké literatury související s muzeem, nabídka produktů rukodělné výroby a upomínkových předmětů.
- c)* Informační orientační systém, nabídka návštěvních tras, oddychová místa a služby
- d)* Průzkumy pro získání přehledu o návštěvnících muzea (bydliště návštěvníků, věkové kategorie, způsoby návštěvy, reference na muzeum, spokojenost s návštěvou, orientace v areálech, reflexe na obsah a předávání poznatků, kvalita služeb a zázemí, náměty, další doporučení atd.). Informace slouží k zefektivnění práce muzea a zkvalitňování služeb návštěvníkům.

4.4. Propagační činnost

- a) Vypracování a systematické udržování jednotného vizuálního stylu instituce při využívání aktuálních způsobů prezentace.
- b) Zajištění prezentace muzea jako instituce a jeho vnitřní činnosti směrem k veřejnosti, cílovým a specifickým skupinám a systematické udržování kontaktu s nimi.

ZÁVĚR

Přestože základní metodické principy pojetí českých muzeí v přírodě vychází ze známých principů AEOM, shodných v základních rysech prakticky v celé Evropě, ve srovnání českých muzeí v přírodě se zahraničím (zejména Německo, Švýcarsko, Skandinávie, ale i středoevropské státy či Rumunsko) jsou v našem muzejnictví nutné inovace po mnohých stránkách (stavební technologie, prezentace agrikultury, forma expozic, přístup k návštěvníkovi, modernizace účelové architektury, reakce na aktuální společenská témata atd.). V uvedených zahraničních muzeích v přírodě jsou základní východiska AEOM zpravidla rozvíjena kreativní formou předními odborníky z různých oborů. Každá z těchto zemí v zahraničí, ale také mnohá konkrétní muzea v přírodě pak mají v detailech, ale i celkovém pojetí různý charakter, podřízený však pregnantně oné odborné definici a souvisejícím metodickým zásadám. Zároveň i české instituce oplývají spíše v jednotlivostech velmi přínosnými příklady dobré praxe. Posláním Metodiky je na základě reflexe rovněž zahraničních zkušeností definovat a předkládat obecné metodické informace také v našem prostředí. Naprostým základem je definování odborného obsahu muzea v přírodě a všech souvisejících činností, které jsou nezbytné pro existenci muzea v přírodě a druhotně také pro jejich rozvoj.

LITERATURA

1. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

BRYOL, Radek (ed.) *Museum vivum*. 2013, IX.

KESNER, Ladislav. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada, 2005.

KŘENKOVÁ, Zuzana, KMOŠEK, Jiří a BRYOL, Radek (eds.). *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm – Sebranice: Valašské muzeum v přírodě – Spolek archaických nadšenců, 2016.

KUBŮ, Naděžda, KADLEC, Miloš, FAMĚROVÁ, Dagmar a kol. *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*. Praha: Národní památkový ústav, 2014.

KUŽELOVÁ, Zdenka, Richard ŠEVČÍK, Jiří PŘÍHODA a Petr NASADIL. *Certifikovaná metodika způsobů ukládání textilu*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005.

LANGER, Jiří (ed.). *Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.
Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1925–2005.

MICHALIČKA, Václav. Etika rekonstrukcí a prezentací historických jevů v muzeích v přírodě, *Národopisný věstník*. 2014, 31 (73), č. 2, s. 81–85.

VAŘEKA, Josef a FROLEC, Václav. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha: Grada, 2007.

VONDRUŠKA, Vlastimil, KOPŘIVOVÁ, Violeta a GRULICH, Tomáš. *Etnografický slovník 1. Domácí kuchyňské nářadí, nádobí a náčiní*. Praha: Národní muzeum, 1987.

TURNSKÝ, Marek. *Etnografický slovník 2. Lidový nábytek z českých zemí*. Praha: Národní muzeum, 1989;

ZELINGER, Jiří. *Technologie ochrany kulturního dědictví před požáry*. Brno: Technické muzeum, 2010.

Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice v letech 2015 až 2020. [Koncepční dokument zpracovaný Ministerstvem kultury]. [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-rozvoje-muzejnictvi-v-ceske-republice-1594.html>, cit. 25. 5. 2019.

Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na období 2016–2020. [Konceptní dokument zpracovaný Ministerstvem kultury]. [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-ucinnejsi-pece-o-tradicni-lidovou-kulturu-v-ceske-republiky-na-leta-2016-az-2020-1108.html>, cit. 25. 5. 2019.

Návštěvnost muzeí a galerií v krajích ČR v roce 2013–2015. Praha: Nipos; *Návštěvnost památek v krajích ČR v roce 2013–2015.* Praha: Nipos.

Encyklopedie strojů a nářadí. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha, 2011.

Pojmosloví etnografických sbírek. [elektronická verze] Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě – Asociace muzeí a galerií.

2. VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE LITERATURY O MUZEÍCH V PŘÍRODĚ

BATÁRI, Zsuzsanna Nagyné. *An exhibition is born*. Szentendre: Hungarian Open Air Museum, 2014.

BENEŠ, Josef. Kulturně – výchovná činnost muzeí, její teorie a praxe. *Muzeologické sešity – supplementum* 3. 1985, s. 45–52.

BLAHŮŠEK, Jan. Jak se staví (skan)sen. Vznik uherskohradištského muzea v přírodě v historických souvislostech. *Slovácko*. 2016, LVIII, s. 333–346.

BRANDSTETTROVÁ, Marie a LANGER Jiří. Věrohodnost a pravdivost prezentování lidové kultury v expozicích muzea v přírodě. *Národopisné aktuality*. 1980, 17, s. 321–327.

BRYOL, Radek a PODOBA, Juraj (eds.). *Cestou napříč obory a krajinami: K životnímu jubileu vědce a muzejníka Jiřího Langra*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2017.

CVIKLOVÁ, Helena. Prezentace lidové stravy ve Valašském muzeu v přírodě. *Museum vivum*. 2011–2012, 7–8, s. 178–200.

CZAJKOWSKI, Jerzy. *Muzea na wolnym powietrzu w Europie*. Rzeszów – Sanok, 1984.

DRÁPALA, Daniel. Předpoklady etnografických muzeí v přírodě k prezentaci lidové kultury. *Muzeum. Muzejní a vlastivědná práce*. 2009, 47, č. 1, s. 3–18.

FABEROVÁ, Simona. Muzea v přírodě a jejich možné inspirace. *Museum vivum*. 2013, 9, s. 9–20.

FRANKOVÁ, Božena. *Muzea v přírodě Středočeského kraje*. Praha: Středočeský kraj, 2007.

FROLEC, Václav a VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha: Grada, 2007.

GALUŠKA, Luděk a VAŠKOVÝCH, Miroslav. *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu: velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví*. Modrá: Obec Modrá, 2006.

GIJSBERS, Pieter-Matthijs. Changing worlds, changing museums? In: HALMOVÁ, Mária, OČKOVÁ, Katarína a JANOŠTÍNOVÁ, Marianna (eds.). *Conference Report/Tagungsbericht 2011*. Martin: Slovenské národné múzeum, 2013, s. 110–117.

HRABĚTOVÁ, Jana. Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem. Historie a současnost jednoho středočeského regionálního skansenu. *Museum vivum: suplementum*. 2010, 6, s. 76–82.

JAKOBSEN, Björn a BARROW, Steve. *Management of Open-air Museums*. Foteviken Museum –St. Fagans, 2015.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra a MAREK, David. *300 let Dlaskova statku v Dolánkách*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2016.

JANČÁŘ, Josef a SOUČEK, Jan. Instalace interiérů v muzeích lidových staveb. *Národopisné aktuality*. 1979, 16, s. 169–183.

JARONĚK, Bohumír. Živé museum Valašska. *Naše Valašsko*. 1929–1930, 1, s. 31–36; 1932, 3, s. 35–37.

JEŘÁBEK, Richard. Výtvarný zřetel v budování národopisných muzeí v přírodě. *Národopisné aktuality*. 1976, 13, s. 211–216.

KOVÁŘŮ, Věra. Památková péče a muzea v přírodě – vývoj vztahů. *Museum vivum: supplementum*. 2010, 6, s. 11–16

KŘENKOVÁ, Zuzana, KMOŠEK, Jiří a BRYOL, Radek (eds.). *Transfer a rekonstrukce památek lidové architektury*. Rožnov pod Radhoštěm – Sebranice: Valašské muzeum v přírodě – Spolek archaických nadšenců, 2016.

KŘIVANOVÁ, Magda (ed.). *25 let Souboru lidových staveb Vysočina: Sborník příspěvků z konference konané v Hlinsku ve dnech 27. – 29. května 1997*. Hlinsko: Státní památkový ústav – Soubor lidových staveb Vysočina, 1998.

KUČOVÁ, Věra a BUREŠ, Pavel. *Principy péče o lidové stavby*. Praha: Jalna, 1999.

KUMINKOVÁ, Eva (ed.). *Muzea v přírodě. Jedinečná cesta muzejnictví*. Rožnov pod Radhoštěm: Národní muzeum v přírodě, 2019.

KUNZ, Ludvík. Hudba a scénické výjevy v programové činnosti muzeí v přírodě. In: *Museum vivum III*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1988, s. 51–55.

LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005.

LANGER, Jiří (ed.). *Československá muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.

LANGER, Jiří. Generační aspekt prezentace lidové výroby v muzeích v přírodě. In: *Lidová výroba. Její dokumentace a prezentace*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 1995, s. 4–13.

LEDVINKA, František. Částečná transformace zubrnického skanzenu na ekomuzeum a vytvoření mlynářské naučné stezky. *Museum vivum*. 2017, 12, s. 90–92.

LUKEŠOVÁ, Markéta a RÝPALOVÁ, Eva. *Způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012.

MAŇÁK, Antonín a SOUČEK, Jan. Problematika zeleně a agrikulturních expozičních ve strážnickém muzeu vesnice. In: *Museum vivum II: Materiály z konference konané 8.–10. 10. 1985 Agricultura Carpatica IV. 1985*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1987, s. 68–74.

MELZER, Miloš. Soubor lidových staveb v Příkazích u Olomouce. *Národopisná revue*. 1992, 2, s. 141.

MEVALDOVÁ, Helena. Drahomíra Stránská a budování Národopisného muzea lidové architektury v přírodě v Praze. In: MEVALDOVÁ, Helena a TAUBEROVÁ, Monika. *Drahomíra Stránská: Osobnost evropské etnografie*. Praha: Národní muzeum, 2011, s. 105–124.

MICHALIČKA, Václav. Etika rekonstrukcí a prezentací historických jevů v muzeích v přírodě, *Národopisný věstník*. 2014, 31 (73), č. 2, s. 81–85.

MIŠUREC, Zdeněk. Celostátní porada o ochraně památek lidové architektury v Rožnově pod Radhoštěm. *Zprávy OM v Gottwaldově*. 1958, č. 5–6, s. 128–131.

NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavitelství na Moravě a evropské souvislosti: kritický katalog k výstavě*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014.

PAVELKOVÁ, Ilona, SAHEB, Jan a BRANNA, Wiesława. *Kotulova dřevěnka: Průvodce areálem vesnické usedlosti z roku 1781*. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2015.

Principles for the creation and operation of open air museums. In: AEOM Conference Report – Hungary. Szentedre 1982, s. 102–113.

PROCHÁZKA, Lubomír a kol. *České skanzeny*. Praha: W-servis, 1994.

PROCHÁZKA, Lubomír. Muzeum vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci u Sedlčan, Pobočka Hornického muzea Příbram. *Museum vivum*. 2010, 6, s. 70–75.

RATH, E. Irene. *Struktur, Vermarktung und Probleme der Freilichtmuseen in Deutschland*. München – Mering: Rainer Hampp Verlag, 2008.

RIŠLINK, Vladimír a PŘENOSILOVÁ, Dana. Kouřimský skanzen od založení k dnešku. *Museum vivum: suplementum*. 2010, 6, s. 83–93.

ROMÁNKOVÁ, Eva (ed.). *Uchováno budoucím generacím. Devadesát let sbírkotvorné činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum, 2015, s. 24–51.

RYŠICOVÁ, Lenka. Moderní dějiny Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1960 – 2005. *Museum vivum*. 2005, 1, s. 9–26.

RYŠKOVÁ, Michaela. *Brnem textilním*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2018.

SMOLÍK, Luboš. Aktivita klatovského muzea v letech 1990–2005 – expozice lidové architektury v Chanovicích. *Museum vivum*. 2006, 2, s. 59–62.

SOUČEK, Jan a MÁČEL, Otakar. Od myšlenky k realizaci expozice lidových zemědělských staveb ve Strážnici. *Národopisné aktuality*. 1974, 11, s. 33–35.

ŠIMŠA, Martin a KALÁBOVÁ, Petra a kol. *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy. Průvodce muzejní expozicí*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006.

ŠOPÁK, Pavel a KNAPÍK, Jiří a OLŠOVSKÝ, Jaromír a VÁHALA, David. *Vademecum muzeologie*. Opava: Slezská univerzita, 2012.

ŠTĚPÁNEK, Ladislav. Skanzeny Středočeského kraje. In: *Památky středních Čech*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1987, s. 115–131.

ŠTIKA, Jaroslav a LANGER, Jiří. *Československá muzea v přírodě*. Martin – Ostrava: Vydavatelstvo Osveta – Nakladatelství Profil, 1989.

ŠTIKA, Jaroslav. Agrikultura a její perspektivy v muzeu v přírodě. In: *Museum vivum II: Materiály z konference konané 8.–10. 10. 1985 Agricultura Carpatica IV. 1985*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1987, s. 10–14.

ŠTIKA, Jaroslav. Folklor a obyčeje jako jedna z aktivit muzea v přírodě. In: *Museum vivum III*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1988, s. 18–26.

TETERA, Václav. Možnosti zachování historické krajiny a její biologické hodnoty v muzeích v přírodě (Úvod do diskuse). *Agricultura carpatica 2*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981, s. 91–95

VÁLKA, Miroslav. *Rymice: Soubor lidových staveb východní Hané*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1980.

VESELSKÁ, Jiřina a kol. *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1925–2005*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2005.

VOJANCOVÁ, Ilona a KŘIVANOVÁ, Magda. *Soubor lidových staveb Vysočina*. Sychrov: Národní památkový ústav. Územní památková správa na Sychrově, 2016.

WAIACHER, Friedrich. *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1999.

ZIPPELIUS, Adelhart. *Handbuch der europäischen Freilichtmuseen*. Köln: Rheinland-Verlag, 1974.

ZELINGER, Jiří. *Technologie ochrany kulturního dědictví před požáry*. Brno: Technické muzeum, 2010.

ŽALMAN, Jiří. *Příručka muzejníková 1*. Praha: Asociace muzeí a galerií, 2010.

PŘÍLOHY

1. STAVEBNÍ PASPORTIZACE EXPOZIČNÍCH OBJEKTŮ

Návrh struktury pasportu

Východiskem provádění pasportu každého expozičního objektu je jeho **aktuálně dochovaný stav a funkce** v rámci muzea.

Při popisu expozičního objektu, jeho konstrukcí, použitých materiálů a technologií, je žádoucí používat **jednotnou terminologii**. Zaznamenávání regionálních a lokálních názvů je důležité, v pasportu by se však mělo jednat o doplňující informace zahrnuté například v popisu objektu. Pasporty objektů by se měly průběžně **aktualizovat** (doplňovat) a informačně by měly být propojeny s muzejní (sbírkovou) evidencí. Pro zajištění pravidelné aktualizace, stejně jako pro zajištění průběžného doplňování nových informací spojených například s opravami či ošetřením objektů, by si příslušné muzeum mělo stanovit **termíny** (intervaly) zanášení aktuálních údajů do pasportu. Vedením stavební pasportizace expozičních objektů by měla být v rámci muzea pověřena **odpovědná osoba**, která by zároveň koordinovala komunikaci (předávání informací) mezi dalšími dotčenými osobami.

IDENTIFIKACE OBJEKTU

Označení objektu

- oficiálně používaný název
- zařazení v rámci podsbírkky – evidenční číslo sbírkového předmětu

Název muzea/instituce

Způsob a rok nabytí objektu

- koupě, zde možno uvést i cenu
- dar

Umístění objektu

- uvedení katastrálního území, parcelního čísla a lokalizace – souřadnic (vhodné doplnit zákresem do výřezu aktuální katastrální mapy)

Bližší umístění objektu:

- v rámci muzea/instituce,
- v rámci expozičního areálu
- v rámci usedlosti či skupiny expozičních objektů

Kategorie expozičního objektu (podle míry zásahu do jeho hmoty)

- Originál
- Transferovaný originál
- Vědecká kopie úplná
- Vědecká kopie částečná
- Vědecká rekonstrukce úplná
- Vědecká rekonstrukce částečná
- Kombinace postupů

Stávající využití objektu

- například zařízení interiéru domu za účelem prezentace typické domácnosti z počátku 20. století; využití prostorných hospodářských objektů (stodol, sýpek) k výstavním účelům atd.

OKOLNOSTI INSTALACE OBJEKTU (částečně platí i pro originál in situ)**Původní umístění objektu**

- lokalita (obec, okres, kraj, katastrální území)
- číslo popisné, parcelní číslo/čísla
- začlenění v sídelní struktuře – půdorysná forma sídla a charakter jeho zástavby, komunikační vazby a postavení v krajině
- začlenění v rámci usedlosti, hospodářského dvora (forma uspořádání dvora) či okolní zástavby

Primární a naposledy zjištěná funkce objektu

- v muzeu může být plánováno jiné využití stavby, postačí stručná charakteristika

Důvody výběru objektu – význam stavby

- například jde o ukázkového reprezentanta konkrétního stavebního typu, významného reprezentanta stavební tradice určité oblasti, intaktně dochovaný objekt (exteriér + interiér), objekt s bohatým stavebněhistorickým vývojem a řadou dochovaných hodnotných detailů, historicky cenný objekt s ohroženou existencí atd.

Datum převezení a instalace objektu**Datum zániku objektu****POPIS OBJEKTU**

Základní rozměry (lze doplnit půdorysem, případně řezem objektu)

Exteriér včetně zápraží

Dispoziční řešení (půdorysný typ domu)

Interiér

Konstrukce stěn (použitý materiál a technologie)

Výplně stavebních otvorů včetně kování

Stropy (klenby), podlahy, schodiště

Otopná zařízení včetně kouřovodů, dýmníků a komínů

Střecha včetně krovu, štítů, krytiny, okapního systému

Výzdoba (ze strany exteriéru a interiéru)

Povrchové úpravy (ze strany exteriéru a interiéru)

Technické prvky (například elektroinstalace, hygienické zařízení, kanalizace atd.)

HODNOTNÉ PRVKY A VÝZDOBA

Výběr by měl zohlednit použitý materiál a technologie. Pořízený soupis se zároveň stane evidencí prvků, které mohou být v případě výměny zařazeny do sbírky – ošetřeny a deponovány.

Konstrukční prvky

Architektonické detaily

Výzdoba

DOKUMENTAČNÍ HODNOTA OBJEKTU

Shrnující charakteristika hodnoty objektu jako dokumentu (hmotného pramene) ve vztahu k muzeu, expozičnímu areálu atd.

STRUČNÁ HISTORIE OBJEKTU**Základní stavebněhistorický vývoj**

- známá či předpokládaná doba vzniku objektu, jméno stavebníka, eventuálně stavitele (tesařského či zednického mistra atd.)
- charakteristika hlavních stavebních etap s důrazem na zásadní stavební úpravy (přestavby)
- datace vybraných hodnotných konstrukcí

Výčet majitelů objektu – genealogie generací obyvatel

- dle potřeby nástin sociálních vazeb a výpovědi pamětníků

PODKLADY K OBJEKTU

Soupis všech dohledaných podkladů k expozičnímu objektu.

Archivní prameny (nutnost dodržení přesných citací)

- stavební plánová dokumentace
- mapové podklady
- písemné prameny
- historická vyobrazení a fotodokumentace

Literatura (nutnost dodržení přesných citací)

- přímo o objektu
- důležitá související

Dohledané analogické příklady**PROVEDENÉ PRŮZKUMY NA OBJEKTU**

Pasport by měl obsahovat jejich soupis a stručný výčet podstatných výsledků průzkumů.

Archivní průzkum**Terénní sociologicko-etnografický výzkum****Archeologický výzkum****Stavebněhistorický průzkum, případně další operativní průzkumy a dokumentace****Stavebnětechnické průzkumy**

- posudky statiky konstrukcí, průzkumy biopoškození, posudky a revize z hlediska protipožární ochrany (například otopných zařízení) atd.

Konzervátorsko-restaurátorské průzkumy**Analýzy materiálového složení****Dendrochronologický rozbor****Trasologický průzkum****STAVEBNÍ ZÁSAHY NA OBJEKTU**

Věcný popis jednotlivých provedených zásahů na objektu. Tato rubrika by měla být důsledně doplňována od doby zpracování pasportu.

Opravy a úpravy jednotlivých konstrukcí

Výměny poškozených prvků

Změny u otopných zařízení včetně dýmníků a komínů

Výměny střešní krytiny

KONZERVACE A RESTAUROVÁNÍ OBJEKTU

Invazivní ošetření částí stavby (použité chemické prostředky, intervaly mezi jejich aplikací)

Neinvazivní ošetření částí stavby (uplatněné metody)

Restaurátorské zásahy na objektu (v exteriéru a interiéru)

AKTUÁLNÍ ZMĚNY TECHNICKÉHO STAVU OBJEKTU

Výčet závad

Upozornění na problematická místa

- například z hlediska biotického napadení, statiky, mechanického poškozování atd.

Zhodnocení objektu

- cena objektu po zásahu: opravě, úpravě, restaurování

Datum změny

NÁVRH PLÁNU ÚDRŽBY OBJEKTU

Pravidelná běžná údržba (spojená i s úklidem exteriéru a interiéru objektu)

Pravidelné ošetření dřevěných konstrukcí proti biotickému napadení

Pravidelná údržba užívaných otopných zařízení

Monitoring objektu – stanovení pravidelných intervalů kontroly

PASPORT ZPRACOVAL

Jméno zpracovatele a datum

PASPORT AKTUALIZOVAL

Každé muzeum by si zvolilo svůj vlastní (pro něj optimální) systém aktualizace. Záznam o aktualizaci by se nacházel:

- na konci pasportu

- na konci jednotlivých rubrik

- na konci rubrik i pasportu

Jméno a datum

PŘÍLOHY

Fotodokumentace současného stavu

Připojení vybraných dokumentů k objektu v elektronické podobě atd.

2. MUZEA V PŘÍRODĚ, PAMÁTKY A OBJEKTY CHARAKTERU MUZEA V PŘÍRODĚ V ČR

Do seznamu jsou kromě ryze v přírodě s in situ či transferovanými objekty a vymezeným expozičním areálem zařazeny také další památky a objekty, které mají některé z charakteristik muzeí v přírodě, jako jsou péče o stavební památku, rekonstrukce historické kulturní krajiny, prezentace historických technologií atd. Zvláště u menších muzeí v soukromém vlastnictví může být výčet proměnlivý podle aktuálních možností správce.

MUZEA V PŘÍRODĚ

A) soubory historických staveb in situ nebo transferovaných)

INSTITUCE

LOKALITA

(ZŘIZOVATEL)

1. Národní muzeum v přírodě, příspěvková organizace:

(Ministerstvo kultury ČR)

- Valašské muzeum v přírodě
- Muzeum v přírodě Vysočina
- Muzeum v přírodě Zubrnice
- Hanácké muzeum v přírodě

Rožnov pod Radhoštěm
Veselý Kopec – Vysočina
Zubrnice – Ústí nad Labem
Příkazy

2. Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy

(Národní ústav lidové kultury ve Strážnici)

Strážnice

3. Muzeum lidových staveb v Kouřimi

(Regionální muzeum v Kolíně)

Kouřim

4. Národopisné muzeum Slánska v Třebízi

(Vlastivědné muzeum ve Slaném)

Třebíz

5. Polabské národopisné muzeum Přerov nad Labem

(Polabské muzeum Poděbrady)

Třebíz

6. Muzeum vesnických staveb středního Povltaví

Vysoký Chlumeck (Hornické muzeum Příbram)

Vysoký Chlumeck

7. Expozice lidové architektury v Chanovicích

(Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech)

Chanovice – Horažďovice

8. Soubor lidových staveb východní Hané v Rymicích

(Muzeum Kroměřížska)

Rymice – Holešov

9. Muzeum v přírodě Rochus – Park Rochus

Uherské Hradiště

10. Hrad Velhartice – Skanzen lidové architektury

v předhradí (Národní památkový ústav)

Hrad Velhartice – Kolinec

11. Podorlický skanzen Krňovice

Krňovice – Třebechovice pod
Orebem

12. Stará ves – skanzen podkrušnohorské vesnice

Chomutov (Zoopark Chomutov)

Chomutov

B) Objekty lidového stavitelství s prvky muzea v přírodě

1. Boučkův statek	Malá Skála
2. Dlaskův statek v Dolánkách u Turnova (Muzeum Českého ráje v Turnově)	Dolánky – Turnov
3. Chebský hrázděný statek v Milíkově (Muzeum Cheb)	Milíkov
4. Hamousův statek Zbečno (Národní památkový ústav)	Zbečno
5. Kopicův statek Kacanovy	Kacanovy
6. Kotulova dřevěnka Havířov-Bludovice (Muzeum Těšínska)	Havířov-Podlesí
7. Mikšíkův statek Trstěnice	Trstěnice u Litomyšle
8. Vesnické muzeum Pertoltice	Dolní Pertoltice
9. Selský dvůr U Matoušů v Plzni-Bolevci (Národní památkový ústav)	Bolevec – Plzeň
10. Železný Brod – Bělišťe čp. 57 (Městské muzeum v Železném Brodě)	Železný Brod
11. Skalní obydlí Lhotka (Regionální muzeum Mělník)	Lhotka u Mělníka
12. Křížovnický špýchar Prostřední Lhota (Hornické muzeum Příbram)	Prostřední Lhota – Nový Knín
13. Hrad Seeberg – hospodářské objekty	Poustka Ostroh – Františkovy Lázně
14. Český svět – skanzen v Dolní Řasnici (Městské muzeum Františkovy Lázně)	Dolní Řasnice
15. Staré Bělidlo (Státní zámek Ratibořice)	Ratibořice – Česká Skalice
16. Skanzen Zichpil	Humpolec
17. Šrámkův statek v Hradci Králové – Pileticích	Hradec Králové - Piletice
18. Mikuláščíkovo fojství Jasenná	Jasenná – Vizovice
19. Muzeum Velké Karlovice	Velké Karlovice

20. Rolnický dům a hospodářství čp. 57 ve Vlčnově	Uherský Brod
21. Rolnická usedlost čp. 19 v Kaňovicích	Kaňovice u Zlína
22. Hluk – památkové domky na Rajčovně	Hluk
23. Rychta Kravaře-Víska	Kravaře
24. Muzeum městyse Suchdol n. O. a Muzeum Moravských bratří	Suchdol nad Odrou
25. Muzeum perleťářství a tradičního bydlení	Senetářov
26. Kosárna v Karlovicích ve Slezsku (Muzeum v Bruntále)	Karlovice ve Slezsku
27. Bolatický skanzen lidových tradic	Bolatice
28. Žijící skanzen – Jindřichovice pod Smrkem	Jindřichovice
29. Skanzen Doubrava	Doubrava – Lipová
30. Skanzen Jižní Valašsko	Valašské Klobouky
31. Volarské muzeum	Volary
32. Domek Na Sboru	Kunvald
33. Michalův statek v Pohledí	Pohledí
34. Muzeum lidové architektury jižních Čech	Rudolfov
35. Muzeum vypálených usedlostí Vařákovy paseky	Lačnov
36. Obecní muzeum Draženov – Draženovský špýchar	Draženov
37. Muzeum Albrechtičky	Albrechtičky
38. Vesnické muzeum Lanžhot	Lanžhot
39. Muzeum selského statku, Volenice	Volenice
40. Muzeum Tupeské keramiky	Tupesy
41. Muzeum dýmek Proseč	Proseč u Skutče
42. Muzeum venkovského života LIVA	Předslavice – Volyně
43. Jihočeské zemědělské muzeum	Netěchovice – Týn nad Vltavou

44. Muzeum dřevěného porculánu	Držková
45. Muzeum Starý kvartýr	Lužice
46. Památník Františka Palackého v Hodslavicích
(Muzeum Novojičínska)	Hodslavice
47. Kittelův dům na Krásné	Krásná – Pěňčín
48. Muzeum Vincenze Priessnitze	Jeseník
49. Rodný domek Aloise Jiráska
(Muzeum Náchodska)	Hronov
50. Rodný dům Václava Hanky	Hořiněves
51. Rodný dům Prokopa Diviše
(Městské muzeum Žamberk)	Žamberk
52. Rodný dům Johanna Gregora Mendela	Hynčice – Vražné
53. Památník Karla Hynka Máchy v Doksech
(Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě)	Doksy
54. Rodný dům Karla Havlíčka Borovského
(Městys Havlíčkova Borová)	Havlíčková Borová
55. Rodný dům Václava Veverky
(Obec Rybitví)	Rybitví
56. Rodný dům bratří Úprků v Kněždubě	Kněždub
57. Památník Josefa Jungmanna v Hudlicích	Hudlice
58. Rodný domek F. L. Heka v Dobrušce	Dobruška
59. Památník – rodný domek Adalberta Stiftera
v Horní Plané	Horní Planá
60. Kozinův statek Újezd	Újezd
61. Památník bratří Strnadlů a Jana Knebla	Trojanovice
62. Památník Antonína Strnadla Nový Hrozenkov	Nový Hrozenkov
63. Památník Jaroslava Haška	Lipnice nad Sázavou
64. Rodný domek Vítězslava Háška v Dolínku	Dolínek – Odolena Voda

C) Technické památky

1. Expozice Technického muzea v Brně:	
- Vodní mlýn ve Slupi	Slup – Jaroslavice
- Kovárna v Těšanech	Těšany
- Větrný mlýn v Kuželově	Kuželov – Hrubá Vrbka
- Šlakhamr v Hamrech nad Sázavou	Hamry nad Sázavou – Žďár nad
Sázavou	
2. Huť Jakub v Tasicích	Tasice – Bělá
3. Vodní hamr v Dobřívě - pobočka Muzea
dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech	Dobřív
4. Vodní mlýn Wesselsky Loučky u Oder	Loučky – Odry
5. Chadimův mlýn	Horní Dubenky
6. Muzeum mlynářského řemesla Vodňany	Vodňany
7. Jarošův mlýn a muzeum řemesla mlynářského	Veverská Bítýška
8. Porčův mlýn Býkovice	Býkovice – Lysice
9. Muzeum Na mlýně, Dolní Němčí	Dolní Němčí
10. Muzeum Mlejn	Ostrava
11. Bartošovický mlýn - muzeum a galerie	Bartošovice
12. Mlýn Hoslovice	Hoslovice – Čestice
13. Větrný mlýn	Kořenec
14. Větrný mlýn	Rudice
15. Větrný mlýn	Partutovice
16. Větrný mlýn	Skalička
17. Muzeum kovářství Buškův hamr u Trhových Svinů	Sviny
18. Blatská kovárna	Vlastiboř
19. Zemanova kovárna	Holešov
20. Mačkárna skla – driketa, Korálek	Jablonec nad Nisou, Kokonín
21. Skanzen výroby dřevěného uhlí ve Lhotě	Lhota – Kamenné Žehrovice
22. Muzeum těžby borové smoly	Lomany – Plasy

23. Kolínská řepařská drážka	Kolín
24. Mladějovská průmyslová dráha	Mladějov na Moravě
25. Rajnochovská lesní železnice	Rajnochovice
D) Archeologická muzea	
1. Archeologický skanzen Březno u Loun (Oblastní muzeum v Lounech)	Březno – Louny
2. Archeopark Chotěbuz (Muzeum Těšínska)	Chotěbuz
3. Archeoskanzen Modrá	Modrá – Velehrad
4. Archeologický park Liboc (Archaia Praha)	Praha 6 - Liboc
5. Villa Nova Uhřínov nad Deštnou	Liberk – Uhřínov, Rychnov nad Kněžnou
6. Curia Vitkov	Horní Vítkov
7. Středověký skanzen Řepora	Praha 5
8. Keltský skanzen Jivjany	Jivjany – Velký Malahov
9. Keltský archeoskanzen Nasavrky	Nasavrky
10. Pravěká osada Křivolík	Česká Třebová
11. Archeopark Prášíly	Vrchy – Semčice
12. Archeopark na Jánu	Netolice
E) Hornická muzea	
1. Hornické muzeum v Příbrami	Příbram
2. Důl Michal Ostrava (Národní památkový ústav)	Ostrava – Michálkovice
3. Landek Park (Dolní oblast Vítkovice, z.s.)	Ostrava – Petřkovice
4. Hornický skanzen Mayrau (Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně)	Vinařice u Kladna
5. Zlatokopecký skanzen – Zlatorudné mlýny	Zlaté Hory – Ondřejovice
6. Chrustenická šachta	Chrustenice – Loděnice

7. Skanzen a muzeum těžby vápence Solvayovy lomy	Svatý Jan pod Skalou – Beroun
8. Hornický skanzen ve Stříbře	Stříbro
9. Muzeum obětí komunismu a dějin uranového hornictví	Lešetice – Milín
10. Hornické muzeum Harrachov	Harrachov v Krkonoších
11. Hornické muzeum Planá	Planá
12. Grafitový důl Český Krumlov	Český Krumlov
13. České muzeum stříbra	Kutná Hora
14. Štoly sv. Josefa, sv. A. Paduánského a Halíře (Regionální muzeum v Jílovém u Prahy)	Jílové u Prahy
15. Hornické muzeum Krásno (Muzeum Sokolov)	Krásno

F) Muzea vojenského opevnění
nejdou uváděna jednotlivě